

דו"ח הוועדה לחקר עבודת גמר בנושא טנטורה

הוגש לרקטור האוניברסיטה
ביום י"ט סיון תשס"א, 10 יוני 2001

תוכן העניינים

3	.....	הקדמה
6	.....	פרק א': עבודת הניתוח של הוועדה – עקרונות
9	.....	פרק ב': עבודת הניתוח של הוועדה – פרטים
17	.....	סיכום

נספחים:

נספח א – ניתוח פרטני של עדות 12 מרואיינים:

18	.....	אבו ח'אלד, פוזי מחמוד אחמד טנגי
20	.....	אבו נאיף, מחמוד אבו צלאח
21	.....	אבו אלעבד, תופיק אלעבד אבו צלאח
22	.....	אבו פהמי, עלי עבד אלרחמאן דקנאש
24	.....	אבו ריאצ', מחמד עבד אלראזק חצאדיה
26	.....	אלחנן ענני
27	.....	יוסף גרף
29	.....	מרדכי סוקולר
31	.....	נגייה חסן איוב
33	.....	נמר ד"יב עלי גירבאן
33	.....	רשידה חסן איוב אלעמר
35	.....	שלמה אמבר

37 ..... נספח ב – טבלת מכלול המרואיינים בפרק ד'

42 ..... נספח ג – טבלת רישות קלטות המרואיינים

44 ..... נספח ד – טבלת מרואיינים ברשימות תדי כ"ץ
בראיונות שקיים בנושא טנטורה

45 ..... נספח ה – שיחזור שהכינה הוועדה לשלד פרק ד'
של עבודת התיזה

46 ..... נספח ו – סטטיסטיקה ופירוט מיקום ציטוטים
בנושא הוצאות להורג שהופיעו בתיזה

הקדמה

פרטי רקע חיוניים

- א. במרס 1998 הוגשה בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון עבודת גמר לתואר שני ע"י תלמיד החוג מר תדי כ"ץ בנושא "יציאת הערבים מכפרים למרגלות הכרמל הדרומי ב-1948". העבודה נכתבה בהדרכת מורה החוג פרופ' קייס פירו. העבודה עברה הליכי שיפוט וזכתה בציון 97.
- ב. לאחר פרסום העבודה הוגשה כנגד מר כ"ץ תביעת לשון הרע על ידי לוחמי חטיבת אלכסנדרוני, על סירוס וסילוף שיטתי ומגמתי של נתוני הראיונות הנוגעים לפרק ד' של עבודתו (עמ' 88-180), המטפל בכיבוש הכפר טנטורה על ידי לוחמי החטיבה. ההאשמות הנ"ל עלו מתוך עיון בתמליל ההקלטות שביצע מר כ"ץ בעת הראיונות שניהל עם עדים לאירועים שחקר ובעקבות השוואת התמליל לנוסח הציטוטים שבגוף עבודת התזיה שהגיש.
- ג. לאחר שנסתיים המשפט ב-14 דצמ' 2000 מינה הרקטור בתאריך 16 ינואר 2001 ועדה לחקר הפער הקיים לכאורה בין תכני הראיונות שקיים מר כ"ץ לציטוטים של תכנים אלה בעבודת התזיה שהגיש. כתב המינוי של הוועדה נוסח כדלהלן:

"הריני מתכבד למנותכם כחברים בוועדה שתבדוק האם תכני הקלטות שהקליט תדי כ"ץ במסגרת עבודת המ.א. שלו בנושא "יציאת הערבים למרגלות הכרמל הדרומי ב-1948" הועברו בצורה מהימנה לטקסט העבודה."

- על חברי הוועדה נימנים הפרופסורים אמציה ברעם ויוסף נבו מהחוג להיסטוריה של המזרח התיכון ופרופ' רפי טלמון וד"ר אברהם ג'רייס מהחוג לשפה וספרות ערבית. את פעילות הוועדה ריכז מר ברוך מרזן, המזכיר האקדמי, בסיוע משרדי של גב' מיכל שויקה.
- ד. בתאריך 21 ינואר 2001 שלח עו"ד ארדינסט, שייצג במשפט את לוחמי חטיבת אלכסנדרוני, מכתב לחברי הוועדה ובו שטח על פני 129 סעיפים ב-20 עמודים את מכלול השגותיו על דרך עבודתו המדעית של מר כ"ץ בהכנת פרק ד' של עבודתו ובצורתו המעוצבת בהגשה. עו"ד ארדינסט צירף למכתבו את פרוטוקול המשפט, שבו הוצגו רבות מהשגות אלה, ושני כרכי נספחים לטיעוניו בו.
- ה. בתאריך 28 פברואר 2001 פנה במכתב לוועדה פרופ' אבנר גלעדי, ראש החוג להיסטוריה של המזרח התיכון. הוא צירף לפנייתו את מכתבו של מר כ"ץ מיום 18 פברואר 2001, ובו בקשה כי פרופ' גלעדי יעביר לוועדה את רשימות מר כ"ץ, שבהם השתמש בעת גביית העדויות במהלך הראיונות שקיים. מר כ"ץ הדגיש כי לרשימות אלה חיוניות רבה בבדיקת חומרי הראיונות, שכן הן היוו את עיקר החומר בכתיבת העבודה, כשמידי פעם נעזר גם בקלטות עצמן.

עבודת הוועדה

- ו. הוועדה התכנסה במועדים הבאים:
- 1) בתאריך 11 פברואר 2001, במפגש עם הרקטור, נקבעו דפוסי עבודתה הכלליים (ר' להלן)
  - 2) בתאריך 4 אפריל 2001 דנה הוועדה בממצאים ראשוניים של עבודת טלמון ונבו.
  - 3) בתאריך 2 מאי 2001 דנה הוועדה בממצאים ראשוניים של עבודת ג'רייס וברעם.
  - 4) בתאריך 30 מאי 2001 דנה הוועדה בנוסח טיוטת סיכום שהוכן על בסיס הממצאים שאספה.
- נוסח סיכום עבודת הוועדה אושר לאחר הפצתו בין חברי הוועדה.
- ז. הוועדה השתמשה בחומרים הבאים:
- 1) לישכת הרקטור הכינה עותקים של עבודת הד"ר עבור חברי הוועדה מעותק השמור בספריית האוניברסיטה.
  - 2) עותקי 24 קלטות ובהן העתקת הקלטת הראיונות של מרואיינים שהקליט תדי כ"ץ בעת הכנת הפרק הדין בנושא טנטורה. הקלטות התקבלו ממר מייק פרימן, עו"ד האוניברסיטה, שייצג את האוניברסיטה במשפט וקיבל בתוקף זאת את עותקי הקלטות.
  - 3) חברי הוועדה הסכימו על עיון בחומר שהעביר לרשותם עו"ד ארדינסט (ר' להלן).
  - 4) חברי הוועדה הסכימו על שימוש בחומר שהעביר תדי כ"ץ לעיונם באמצעות פרופ' גלעדי. עותקים הופצו לחברי הוועדה.

ח. החלטות ביניים והתפתחויות ראויות לציון במהלך עבודת הוועדה:

1) הוועדה החליטה בשיבתה הראשונה על תימלול עצמי של הקלטות בלשון הערבית. פניית האוניברסיטה לחברת תרגומים הניבה נסיון שהוועדה מצאה כבלתי מתאים, ובעקבות זאת סוכם כי חברי הוועדה השולטים בלשון זו יספקו לפי צורך תרגום מתאים למלל הערבי של ההקלטות.

2) בשיבתה השלישית הועלתה הצעה לזמן את מר כ"ץ לבירור מהות כתיבת הרשימות, דרך שילוב תכניהן במסגרת התיזה ויחסן לקלטות, וכן כמה שאלות הקשורות לטיב הקלטות וההקלטות. מפגש בין פרופ' טלמון למר כ"ץ התקיים ביום 13 מאי 2001. רישום מפורט של המפגש הוכן על ידי רושמת מלשכת הרקטור והוגש לחברי הוועדה.

מר כ"ץ השיב בע"פ (24 מאי 2001, 1 ו-5 יוני 2001) על שאלות נוספות שהעלתה עבודת הוועדה, לקראת שלב הסיכום. תשובותיו נכללו ביסודות שהובאו לשיקול הוועדה בניתוחיה ובקביעת סיכום עבודתה.

עקרונות פעולה ודפוסי עבודה לפיהם פעלה הוועדה

ט. הוועדה קבעה את טיעוניה של עו"ד ארדינסט כבסיס לבדיקה, לפי ההבנות הבאות:

1) מתוך הכרה שסך כל המרואיינים בפרק ד' של עבודת התיזה של מר כץ הוא 53, ואין ביכולתם של חברי הוועדה לבצע בדיקה יסודית של כלל הציטוטים המיוחסים להם בעבודה בזמן סביר, היה צורך להתמקד במבחר של מקרים בעייתיים מוכרים.

2) אין באפשרותה של הוועדה להתעלם מכך שעצם הקמתה בא על רקע הטיעונים הספציפיים שהועלו כנגד דרך הציטוט של מרואיינים בתיזה.

3) הוועדה תנהג בגישה ביקורתית בלתי משוחדת במלאכת השוואת מקורות הציטוטים (קלטות ורשימות תדי) לדרך הבאתם בתיזה, ובאותה דרך תנהג בטיעוניה עו"ד ארדינסט ובתשובות מר כ"ץ ומרשיו באותם מקרים שניתנו במהלך המשפט.

4) שימוש שתעשה הוועדה בתמלול הקלטות שהגיש לה עו"ד ארדינסט (ובמקצת המקרים, החומר שהוכן לבקשת האוניברסיטה, ר' סעיף ח' 1 לעיל) ייעשה תמיד באופן מבוקר, בהאזנה עצמית של חברי הוועדה להקלטות הרלוונטיות.

י. עבודת הכנה לפעולת הניתוח:

1) הוועדה ריכזה את מכלול הציטוטים המופיעים בפרק ד' בציון המרואיינים אשר להם יוחסו, וכן ריכזה את פרטי הראיון ותמצות תוכן הציטוטים, והצביעה על אזכור מקצתם על ידי עו"ד ארדינסט. טבלה מוצגת בדו"ח זה כנספח ב'.

2) הוועדה רישתה את 24 הקלטות בציון המרואיין, מספר הקלטת שבה הוקלט, צד הקלטת, ובמקרים רבים, מספר מד, לפי מד רשמקול כתבים של סוני מדגם TCM-5000EV. כמו כן צוינה לשונו של המרואיין (עברית, ערבית, עברית מעורבת בערבית). טבלת הרישום מוצגת כנספח ג' של דו"ח זה.

3) הוועדה הכינה טבלה של סך כל רשימות תדי כ"ץ לפי סדר קליטתן מפרופ' גלעדי. הטבלה מוצגת כנספח ד' של הדו"ח.

י"א. דפוסי עבודת הניתוח:

1) כל חבר ועדה קיבל על עצמו הכנת ממצאים אודות מרואיינים ספורים. בין הממצאים נמנו ניתוח היחסים שבין הקלטת הראיונות, רשימות תדי כ"ץ לראיונות ודרך ציטוט חומרים אלה בעבודת התיזה, כפי שעשה זאת תדי. להלן פירוט:

ברעם: יוסף גרף, מחמוד אבו צלאח (אבו נאיף).

גירייס: עלי עבד אלרחמאן דקנאש (אבו פהמי), תופיק אלעבד אבו צלאח (אבו אלעבד), מחמד עבד אלראזק חצאדיה (אבו ריאצ').

טלמון: נגייה חסן איוב, רשידה חסן איוב אלאעמר, אלחנן ענני, פוזי מחמוד אחמד טנגיי (אבו ח'אלד).

נבו: מרדכי סוקולר, שלמה אמבר, נמר דייב עלי ג'רבאן.

בסך הכול נבדקו נתוני ראיונות של 12 מרואיינים. שמות כולם, להוציא אבו ח'אלד, עלו בהשגות עו"ד ארדינסט על עבודתו של תדי כ"ץ. המרואיין אבו ח'אלד נתווסף לרשימה לאחר שתדי כ"ץ הדגיש חשיבותו כעד במהלך הפגישה עם טלמון.

נדגיש כי טיפול הוועדה בראיונות עם יוסף גרף ומרדכי סוקולר שונה מכיוון טיפולו של עו"ד ארדינסט. זה האחרון עמד על שאלת השתתפותו של גרף בקרבות כמורה דרך ועל מידת כשרות עדותו של סוקולר. לחברי הוועדה היה הטיפול בראיונות עם

השניים זהה לזה שניתן לשאר המרואיינים שבהם בחרה הוועדה לטפל, דהיינו בחינה קפדנית של מידת התאימה של ציטוטי התיזה ומקורות הראיונות עמם. (2) לאחר דיון ראשוני במסקנות כל חבר (ישיבות 2-3), רוכז החומר בידי טלמון, שעיגן את הממצאים בנתונים מדויקים של מיקומם בקלטת בציון מספר מד, מיקום בעמודים המתאימים ברשימות תדי, מיקום בעבודת התיזה, מיקום בהתייחסויות ארדינסט ומיקום בתימלול שבידינו (בעיקר תמליל ארדינסט). טלמון אף ערך עבודת בקרה ומסר את הנוסח השלם של הממצאים לכלל חברי הוועדה לשם ביקורת ואישור. לפי נוסח ממצאים זה הוכן הסיכום. נוסח הממצאים של כל אחד מ-12 המרואיינים שנבדקו מרוכז כנספח א' של הדו"ח המוגש כאן.

(3) דו"ח עבודת הוועדה כולל ניתוח מפורט של כלל הממצאים הנוגעים לקיום ואי קיום פערים בין מקורות הראיונות לבין הציטוטים בעבודת התיזה של כ"ץ. הניתוח מתייחס לממצאים המצביעים על פערים ומולם כאלה המצביעים על מיתאם. בין אלה המצביעים על פערים הבחנו בין ממצאים שהוועדה מסווגת אותם כביטויים חמורים של סטייה מנתוני מקורות התיזה ולעומתם כאלה שאין אנו מוצאים אותם בדרגת חומרה זהה. לפרטים נוספים של אופי ההבחנות, ר' בפרק א' להלן.

י"ב. מגבלות בעבודתה של הוועדה:

(1) קשיים הקשורים באופי ההקלטות שלפנינו:

במפגש עמו הבהיר תדי כי ההקלטות שבידינו (אורך צד 75 דקות) הן העתקה שהכין עבור בית המשפט מקלטותיו המקוריות (אורך צד 45 דקות). נבצר מאתנו מעשית לעקוב בדיוקנות אחר קטעים בראיון שבהם נסתיים צד הקלטה ובוצעה החלפת צד/קלטת. בנוסף לכך, היו הקלטות שסדירותן אינה בטוחה, ואין בידינו לשחזר את היקף הכיסוי של הראיון. בעיה אחרת היא תקלות תכופות בהקלטה הנובעות ממצב מכני בעייתי של רשם הקול שבו השתמש תדי.

(2) כפל קושי בזיהוי מיתאם קלטת-רשימה:

בעיית היעדר מיתאם חלה בחריפות רבה במקרהו של המרואיין אבו נאיף. בידינו שני עמודי רישום של ראיון שהתקיים ברחוב. כל המופיע בעמ' 1 של הרשימות (אולי עמוד פתיחה מקורי של רשימות הראיון, שכן בכותרתו מצוין "אבו נאיף") לא זוהה בהקלטת הראיון, ומאידך, קטעים נרחבים של הקלטה, שתועדו גם בתיזה, לא אותרו ברשימות. כך למשל אין ברשימות זכר למה שתדי תיעד בתיזה כ"לא כדאי לדבר" (עמ' 121 למעלה), ועוד יותר בולט העדר התיאור המפורט של הרג בן הדוד כפי שראה זאת אביו, דוד אבו נאיף, המתואר בתיזה באמצע עמ' 121, ועלה במקום מוקדם של הקלטת הראיון, ואילו בעמ' 1 של הרשימות הוא מופיע רק במשפט אחד בשורה שלפני אחרונה. הבהרות תדי מציעות כי אחד מעמודי הראיון חסר. למיטב שיפוטנו, אין אפשרות שמדובר בדף רשימות 2, בין שני הקיימים. החסרים בהקלטה ניתנים אולי להסבר כתוצאת תקלה טכנית של קטיעת הקלטה. קטיעה כזו מזוהה אמנם בהקלטה שעל גבי הקלטת. על בעיות קשורות של תוכן ר' פרק ב'.

(3) המדגם שניתחה הוועדה למול מכלול העדויות שבתיה:

כאמור טיפלה הוועדה ב-12 מכלל 53 מרואייני תדי שתיאוריהם כיסו בתיזה את כיבוש טנטורה, כלומר מעט יותר מחמישית המרואיינים.

מכלל 144 (גושי) ציטוטים בתיזה סימנו 56, שמתארים מעשי הרג של פרטים או קבוצות (ר' נספח ו'). חלקם של 12 המרואיינים שבחרנו בציטוטים אלה הוא כ-30% (16 ציטוטים ב-23 מופעים, כולל זה של מחסן מראעני שהשתתף בראיון עם אבו נאיף). נראה איפוא כי בניגוד להיקפו המצומצם של המידגם באשר למספר המרואיינים, יש משקל מיוחד לממצאי הוועדה בנושא המשמעותי של כיסוי העדויות על הריגה ושאלת קיום פערים בין ציטוטי התיזה לבין נתוני המקורות שלה בנושא זה.

י"ג. שני התחומים הבאים היו מחוץ לעבודתה של הוועדה:

(1) הוועדה נמנעה מלטפל במעמדם של מקורות כתובים (ספרות, מסמכים) בתיזה, ולא בחנה את דיוקם של ציטוטי מקורות אלה או את היקף השימוש בביבליוגרפיה ותיעוד כתוב ראוי.

(2) אנו מוצאים לנכון לציין במפורש כי במהלך עבודתה, כמו אף בשלב סיכומה, לא קבעה הוועדה כל עמדה בשאלת קיומו או אי קיומו של הרג המוני של בני טנטורה במהלך כיבוש הכפר או בעקבותיו.

פרק א': עבודת הניתוח של הוועדה – עקרונות

כללי – למעמד רשימות תדי כ"ץ

א. מתוך בחינה של חומר המקורות שאסף תדי כ"ץ לצורכי כתיבת העבודה, ואשר הגיע לידי הוועדה, כלומר הקלטות והרשימות, השתכנעה הוועדה כי הרשימות אוטנטיות ואכן נכתבו על ידי תדי במהלך הראיונות. על עצם קיום רשימות ניתן לעמוד מאמירות שונות המציינות פעולת רישום, שעלו במהלך הקלטת ראיונות, הן מצד המראיין והן מצד כמה ממרואייניו. הוכחות לאוטנטיות הרשימות שהעביר תדי לידינו ניתנות בדרכים מגוונות, כגון בדרך מעקב אחר הפסקות ברצף השיח בהקלטת הראיון והשוואתן לקטע הרלוונטי ברשימות, טעויות כתיב וכתיבה (שלחלקן ביטוי בהקלטות), אופני ניסוח וכיו"ב. הוועדה הרחיבה איפוא את הגדרת תפקידה לבדיקת תכני מקורות הראיונות ולא הצטמצמה מתוכם בקלטות בלבד.

הנחת עבודה של הוועדה היא כי חומר הרשימות נכתב רובו ככולו במהלך הראיון. תדי הצביע (שיחה עם טלמון) על שורות בודדות שהועברו לשולי דף 2 של רשימות ראיון עם אבו ח'אלד מראיון עם מרואינת אחרת, שבו נוכח גם אבו ח'אלד. הוא גם הזכיר אפשרות שפסקאות מבודדות (באמצעות קווי תחימה אופקיים) בדפי רשימות עשויים לשקף חומר ערוך משלב אחר של הראיון או אף מראיון עם אחר! אין בידינו עדות כזו ולכן תפעל הנחת העבודה כנ"ל. יצוין עוד כי מנסיונו (דפי רשימות אבו ח'אלד) ומאישור תדי, עשויים דפי רשימות של ראיון להופיע ללא תיארוך נפרד או זיהוי מרואיין, אך במצורף לדפי מפגש אחר עם אותו מרואיין.

ב. הוועדה השתכנעה כי עיקר השענותו של תדי כ"ץ בהכנת התיזה ובשיבוץ ציטוטים היה על הרשימות ולא על הקלטות. במפגש עמו מסר תדי לטלמון כי הקשיב לקלטות היטב, לעיתים אף מספר פעמים, לאחר הראיונות, לבדו או בעזרת ידיד ערבי, שסייע במקרה הצורך בפענוח והבהרה. עוד העיד כי בעת כתיבת העבודה נעזר חלקית בקלטות, אך לא ניתן מעדותו זו לקיים מיפוי מדויק של מידת ההסתמכות. אנו בחרנו לבדוק כל מקרה לגופו ולהשוות בין ההקלטה לרישום ובין שניהם לטקסט הרלוונטי בתיזה, כדי לשחזר את דרך בניית ציטוטים בעבודת התיזה, וכן את דרך הניסוח גם במקרים שלא ציטט אלא סיכם נתונים או שרטט תמונת מצב עניינים המתקבלת מעדות מרואיין מזוהה.

כללי – טיפוס הביקורת

ג. כאמור בסעיף י"א 3 של ההקדמה לעיל, התמקדה עבודת הוועדה באיסוף נתונים המצביעים על פערים בין תכני המקורות שהיו בסיס לכתיבת פרק ד' של התיזה לבין הופעת התכנים בתיזה. הוועדה קבעה לעצמה לאסוף גם נתונים המסייעים בדחיית טענות שהושמעו כנגד עבודת תדי כ"ץ על קיום פערים כאלה, אם יתגלו הנתונים (ר' תיאורם בהמשך). עבודת הוועדה הציגה איפוא פן ביקורת מחד גיסא ופן של "הגנה" על מהימנות העבודה מאידך גיסא.

ד. ממצאינו לפי פן הביקורת נחלקים לכאלה המציגים פערים בדרגת חומרה גבוהה, שבהם רב המרחק בין נתונים שאסף – ושמתוכם בלבד היה אמור להביא את ממצאיו (כאמור), ענייננו כאן בראיונות מרואיינים ולא בחומר כתוב שאסף) – לבין ציטוטים בגוף התיזה, ולעומתם ממצאים המציגים פער קטן יותר, שעיקרו ניתן להסברה כפרי גישה "טכנית" להעמדת חומר המקורות כטקסט בתיזה. להלן נבהיר מהות כל טיפוס מבין השניים על קבוצות המשנה הנכללות בו.

ה. פערים בדרגת חומרה גבוהה נמדדים ומוגדרים ככאלה לפי מידת התרחקותם מעדות מקורותיו של תדי לכתיבת התיזה. בכל מקרה נתנו דעתנו על מקורותיו המיידיים של תדי, האם היו אלה הרשימות בלבד, או שמא שב והקשיב לקלטות בשלב הכנת נוסח הציטוט המוצג בתיזה.

טיפוס זה מקיף שתי קבוצות ממצאים שעלו מבדיקת הפערים המסתמנים בין נתוני מקורות העבודה לבין ניסוחי התיזה:

1) הקבוצה הראשונה מציגה שיבוץ יסודות טקסט בעלי משמעות לארגומנטציה המובילה של הפרק, שאין להם זכר בראיון לפי שני מקורותיו, דהיינו בקלטות או ברשימות. באומרנו "הארגומנטציה המובילה של הפרק" אנו מכוונים להעמדת גרסת קיום הרג המוני של גברים בלתי חמושים לאחר כניעת הכפר, שתדי כ"ץ מעמידה כגרסה מחדשת לעומת הגרסה המוכרת מכתבים רבים, ואשר אינה

מצביעה על הרג כזה.

יש לשים לב כי במקרים שיסודות הטקסט נעדרים בהקלטות אך מופיעים ברשימות הייתה נטיית הוועדה שלא לראות בשיבוצם ברשימות או בתיזה משום ביטוי לפער, אך עצם התופעה נבחנה לגופה ובכל מקרה הוער גם לגביה.

(2) הקבוצה השניה מתייחסת בעיקר לאי הכללה בתיזה של נתונים העולים במקורות הראיון והמאפשרים הסקת מסקנות, מהותיות ביחס לארגומנטציה הנ"ל, בשונה מאלה שאליהן הגיע תדי, הן ברמת תיאור ההתרחשויות הן ברמת ערכיות העדועות.

הוועדה ערה לכך שבמקרים מסוימים של קיום פער מטיפוס זה ניתן היה לסווג ביטויים של הפער בכל אחת משתי קבוצות טיפוס זה ("המחמיר"), וכי החלטת הסיווג שנתקבלה לוקה במידה של שרירותיות.

1. הצגה של פערים בדרגת חומרה פחותה מזו הראשונה:

טיפוס זה מקיף אף הוא שתי קבוצות ממצאים שבהן ניכר פער בין נתוני מקורות העבודה לבין ניסוחי התיזה, כדלהלן:

(1) מגוון ביטויים של שוני בציטוטי התיזה למול נוסח אמירות מרואיינים כפי שהופיעו בקלטות או ברשימות. הממצאים שרוכזו תחת טיפוס זה מצביעים, למיטב שיקולנו, על הסבה סגנונית או רשלנות בציטוט, ואין בהם כדי להטות את הקורא מהגעה למסקנה שונה משל הכותב. במקרים שלא הוסרו ספקותינו אם המקרה מציג דווקא את טיפוס הפער בדרגת החומרה הגבוהה טרחנו להעלות גם אפשרות זו.

(2) פערים אחרים שלוקטו בקבוצת-משנה מיוחדת הם יציר רעה חולה אחרת בעבודת תיזה זו (ר' עוד להלן), הנוהגת לעבד קטעי עדויות נפרדים משל אותו עד לכדי מיקשה אחת, או לשנות סדרי הופעתם, כפי שהופיעו בראיון.

2. התייחסותנו זה עתה (סעיף ו' 2) לחירות שנטל תדי כ"ץ בעבודתו לעבד את קטעי העדויות מחייבת הצבעה על מכלול בעיות בארגון תכני העבודה המהוות פגיעה ממשית באיכותה ומרמזות על מודעות נמוכה של הכותב לאספקטים מרכזיים של משמעות הכתיבה המדעית הביקורתית. כוונתנו לאספקטים הבאים:

(1) היעדר הקדמה מתודולוגית המתארת לקורא את דרך הטיפול בחומר הראיונות שאסף לקראת העלאתו על הכתב, ובתוך כך היחסים ההדדיים שבין הקלטות והרשימות.

(2) היעדר תיאור בהקדמה מתודולוגית כנ"ל לאופן עיבוד העדויות לכדי ציטטים בעבודה. אין למשל תיאור קונבנציות, שאולי יישמן בפועל (גם אם לא בשיטתיות, כפי שהתרשמנו בבדיקתנו), כיצירת פסקות חדשות (בשורה חדשה) בתוך ציטט אחד, כביטוי להיותן קטעי עדות נפרדים של אותו מרואיין, או השימוש בסימן הפיסוק "רצף נקודות" (...) לתכלית זהה.

(3) היעדר בנייה ברורה של שלד ארגומנטציה מדעית בפרק ד'. על אף שנראה כי עלה בידנו לשחזר את השלד (ר' נספח ה'), רבה בו הגדישה בנתונים קוריוזיים ואין הקורא רואה בשקיפות את פיתוח הארגומנטים. נוצרת תחושה של ערפול תמונה במקום שתפקידו של הכותב להסיר את הערפל, ללמד מהם הנתונים הברורים יותר, אילו הם המעקשים ומה מעמדם בפיענוח התמונה ההסטורית, כשם שראוי לערוך סיכום של תמונת המצב שהתקבלה בסוף הדיון, או אף בתחנות במהלכו. על אף שניתן לאתר יסודות מכל אלה בפרק, אין הגישה שיטתית. תחתיה מעדיף תדי סגנון סיפורי וכוונה לרתק את קוראו.

(4) היעדר הבחנה מספקת בין אמירות עדים תוך כיבוד רוח אמירתן והקשריה, לבין האינטרפרטציה של אמירות אלה לפי תדי, באה לידי ביטוי כבר בשלב העלאת תכני הראיון ברשימות שהוכנו במקום. נוצרו מצבים (פירוט מה מופיע בהמשך דברינו) שבהם תועדו דברי תדי כדברי העד וכך מצאו דרכם לגוף עבודת התיזה. אין לדעת אם נבע הדבר ממודעות נמוכה לבעייתיות זו או שהייתה כאן עשייה במודע. ברור כי השוואה קפדנית של טקסט הרשימות לטקסט הראיון בקלטות, לפחות בנושאי מפתח של הפרק, לא משתקפת מטיפוס פערים זה.

ראינו לפרש את מכלול הבעיות הללו, שבהן מנינו גם את עריכת העדויות כמתואר לעיל, כרעות חולות המצביעות על דפוסים ירודים של עבודה מדעית היכולים עוד לדבוק בתלמיד מחקר של התואר השני. עם זאת, לא סברנו כי מאחורי הערפל וההכבדה שיוצר צירוף כל

אלה להגעת הקורא לשיפוט עצמאי של מטען העדויות עומדת מגמה שיטתית של הכותב להטיית דעתו של הקורא בדרך זו.

כללי – טיפוס "ההגנה" והטיעונים לזכות

ח. עיקרם של אלה כווננו כנגד טיעונים שהועלו על ידי לוחמי אלכסנדרוני באמצעות עו"ד ארדינסט. על טיעונים אלה נימנו ייחוס מקרי אי דיוק וסילוף עובדות ("ציטוטי כזב" במכתב ארדינסט לוועדה) וכן ייחוס מניפולטיביות ("שרלטנות" במכתב הנ"ל). במקרים שהועדה מצאה כי אין ייחוסים אלה חלים על מקרים שלהם ייחוס, הוצגו אלה בשני טיפוסים "הגנה".

ט. הוועדה ראתה טיפול בפן זה יסוד חשוב בעבודתה, שכן הוא חיוני בקביעת מסקנותיה הכלליות בפרק הסיכום, בהתאם לכתב המינוי שלה להבהרת מהימנות העברת תכני הראיונות לטקסט העבודה.

פרק ב': עבודת הניתוח של הוועדה – פרטים

הערה להכוונה: בפירוט שלהלן יוצגו עיקרי ניתוח ומסקנות שאליהם הגיעה הוועדה בעבודתה הפרטנית. כדי לזכות בתמונה מלאה של העובדות שחקרה הוועדה במקרים הפרטיים, יש לפנות לדפי הניתוח של כל מרואיין בנספח א'.

טיפוסי הביקורת המציגים פערים בדרגת חומרה גבוהה

א. שיבוץ יסודות טקסט משמעותיים חסרי זכר במקורות הראיון:
כללי

בציטוטים שמיוחסים בעבודת התיזה לארבעה מהמרואיינים שבדקנו, מצאו חברי הוועדה מקרים של שיבוץ יסודות טקסט בעלי משמעות לארגומנטציה המובילה של פרק ד' (על הגדרת משמעות זו, ר' סעיף ה' 1 בפרק הקודם).

בסך הכול אותרו בבדיקה חמישה מקרים כאלה. על האפשרות של הכללת שני אחרים (6-7) מתקיים דיון בהמשך להצגת החמישה. להלן פירוט:

1) נגייה חסן איוב מצוטטת (עמ' 142 של התיזה) כמי שאומרת ביחס למלשינים מצועפים שהיו עם הכוח הכובש "והם זיהו כל מי שחיפשו לפי רשימות שהיו להם וכל מי שהצביעו עליו מיד לקחו אותו וגמרו איתו..." אמירה זו עומדת למול מה שאמנם נשמע בקלטת ומופיע ברשימות, ולפיו ראתה הריגת אדם אחד בלבד בדרך זו. בהבהרות בע"פ שמסר תדי לוועדה קבע כי אמנם ציינה המרואיינת שראתה הוצאה להורג של אדם אחד בלבד, אולם היא אישרה באמירת "כן" את הסבר האורח הנילוה לתדי שהמצועפים לא הובאו לזיהוי אדם בודד. בבדיקתנו עולה שלא האורח הנילוה משמיע אמירה זו אלא תדי עצמו (כך גם תמליל ארדינסט לראיון זה, ראש עמ' 11). עוד הציע תדי בהבהרותיו שאולי שמע דברים אלה מאחר והכניסם כאן (!!!) ברור שאין הסברים אלה יכולים להתקבל כסיבות מוצדקות לשיבוץ המשפטים הללו בדברי נגייה איוב.

2) לא מצאנו בקלטת וברשימות את האמירה "ומדי פעם ירו והרגו ופצעו אנשים", שתדי שם בפיו של אבו פהמי עלי דקנאש (ראשית עמ' 120 של התיזה).

מבדיקת הקלטת למול הרשימות מתקבל על הדעת שזוהי תוספת של תדי. פירוש לקולא יסבירה כתוצאה של צירוף רשלני של נתוני רשימות, ואילו פירוש מחמיר יציגה כתוספת מכוונת שמטרתה "שיפור" העדויות לטובת הארגומנט המוביל בפרק. תדי לא הביא בתשובה לפנייתנו כל נתון להבהרת סיבת ייחוס המשפט לאבו פהמי.

3) לא מצאנו במקורות הראיון את אמירת אבו נאיף מחמוד אבו צלאח על בני משפחתו "נרצחו, מחוץ לקרב", כפי שמייחס לו תדי בעבודת התיזה (אמצע עמ' 121).

לכאורה, ניתן דווקא להבין מההקלטה כי הללו נהרגו תוך כדי הקרב הלילי, שכן אבו נאיף אמר בה "רגע היינו עמם, קמנו בבוקר ולא מצאנום". אך אמירה זו עשויה להתפרש כאידיומטית, במובן פחות מילולי "אתמול היו והיום שוב אינם" (דברינו אלה נאמרים במודעות מלאה למשפט (בעברית) שקדם לאמירה זו ובו ציין אבו נאיף "אם בערב אני הייתי יושב עם המשפחה שלי, שבע שמונה עשר בחורים ולמחרת בשעה שמונה נעלמו. זה משפחה". אנו גורסים כי אף הוא אידיומטי ואינו בגדר קביעה עובדתית כי בני המשפחה הללו נהרגו במהלך שעות הקרב בלילה). מאידך, בחלק התחתון של עמ' 1 של רשימות תדי לראיון זה כתוב "שלושה אחים של בן דודו אספו גופות ותוך כך ירו בהם בדם קר. וכן הרגו גם רביעי". אין הדברים נשמעים בהקלטה. אפשרי שמקומם באותו מקום שבו מופיעה קטיעת הקלטה, כנראה כתקלה טכנית. מיד לאחר מכן מופיע בעמ' 1 של רשימות הראיון המשפט "גם דוד אחר שלו בנו נורה לעינינו ע"י חייל בדם קר". זהו איזכור להרג בן הדוד לעיני הדוד. תיאור מפורט של הרג בן הדוד לעיני הדוד מאותר בהקלטה שלנו בחלק מוקדם של הראיון עם אבו נאיף. ייתכן שתדי לא קיים רישום של אותו חלק בראיון ועתה העלה אותו בקצרה על הכתב. מאידך, בהבהרות שבע"פ מציע תדי כי רשימות המכסות את קטע הראיון המפרט את הרג בן הדוד לעיני הדוד היו קיימות אך טרם אותרו על ידיו. מתקבל על הדעת כי הניסוח "נרצחו, מחוץ לקרב" היא סיכום סך כל הנתונים שהביא אבו נאיף אודות חמישה מבני משפחתו. ברור שלא נאמר כלשונו וזוהי פרפרזה של תדי למכלול ההתבטאויות, לפי דרך החירות שבה נקט בטיפול בחלק מהציטוטים.

ר' עוד הערתנו בתחתית תת-סעיף 4 שלהלן.

4) לא איתרנו בהקלטה וברשימות של מרואיין זה (אבו נאיף) את המשפט "וחלק מאלה

שחפרו גם נרצחו לאחר מכן בדם קר וללא כל חשבון" המופיע בראש עמ' 122 של התיזה.

גם לגבי משפט זה חלה האפשרות כי הוא הושמע במקום שההקלטה קטועה. מקומו ברשימות סמוך למקום הקטעים האחרים בתת-סעיף 3 שלעיל, שהצענו אפשרות כי הושמעו בעת קטיעת ההקלטה המקורית במהלך הראיון.

מאידך, גם במקרה זה כבוקדמו מתקבל על הדעת כי אמירה זו באה לסכם את האינפורמציה על הרג הקרובים שעסקו בחפירת קברים. הביטוי "בדם קר" מופיע ברשימות תדי בשני המשפטים הסמוכים יחסית.

חשוב לציין, כהשלמה לנאמר בתת-סעיפים 3-4 שלפנינו, כי בעיות חמורות של העדר אזכור למעמדו של המרואיין אבו נאיף כעד שמיעה ולא ראייה, ושיש להן קשר הדוק לנאמר בסעיפים 3-4 בהם טיפלנו עתה, נדונות בסעיף ב' שלהלן.

(5) בעמ' 152 של התיזה מייחס תדי לאבו ריאצ'י מחמד חצאדיה את המשפט "ושהיה בכפר הרג גדול", במסגרת משפט מורכב "ידוע לי שירו לאחר הקרב בצעירים ושהיה בכפר הרג גדול, גם לאחר שהכול נכנעו ופסקו מלהילחם". המשפט הנדון (המסומן אצלנו בקו תחתי) אינו מופיע בהקלטות וברשימות, ולמעשה גם המשפט שאחריו. בניתוח מפורט של נתונים מראיון זה שהבאנו בנספח א' ציינו כי קשה לדעת לאיזה משני המקומות בראיון, שאליהם קישרנו את שני חלקי הפיסקה המנותחת לעיל, ייחס תדי את המשפט הנדון, אך כאמור לא איתרנו זכר לו או לדומה לו במקורות הראיון.

דיון נוסף במשפט זה מופיע בסעיף ב' להלן.

(6) הוועדה מציינת עוד כי לנמר גירבאן קושר תדי כ"ץ את הדיווח ("דיווח" שכן זה אינו מופיע בתיזה כציטוט) שלקוחת גברים שנקראו בשמותיהם אל בית הקברות הסתיימה בהריגתם ("ושם ירו בהם", עמ' 154 בתיזה). תוספת הדיווח על הריגה לתיאור לקוחתם מבין ציבור התושבים לא אותרה בהקלטת הראיון. היא קיימת ברשימות תדי לראיון, עמ' 2 ש' 4. הוועדה קובעת כי אפשרי שתוספת זאת אמנם נאמרה אך לא אותרה בשל תקלה טכנית ברשם הקול.

(7) המשפט "פה בטנטורה רצחו ערבים" מיוחס בעבודת התיזה (עמ' 136 בתיזה) לשלמה אמבר. הוא מאותר ברשימות תדי שנכתבו במהלך הראיון במיקום מתאים, אף כי בתחתית העמוד (עמ' 2). לכאורה, הוא יכול היה להשתרבב בשלב כלשהו לאחר קיום הראיון. בדיקת התמליל וההקלטה מציגה במקום זה שבקלטת (ר' עמ' 17 למעלה בתמליל, ולא עמ' 19 כפי שסבר עו"ד ארדינסט בטעות בטיעונו!) שיבוש שמהותו אינה ברורה (מחיקה? הפסקה?), שתדי הסבירו בדיון המשפטי כקטיעת ההקלטה. מהאזנה לדברים נראה לנו כאילו נאמר אמנם המשפט, והמרואיין מעדיף להתנער ממנו באותו שלב (ר' הכחשתו בעמ' 18 של תמליל ארדינסט). יצוין כי אמירות בעלות תוכן דומה נאמרו ותומללו בהמשך הראיון, ואולי (בקטע שפיענוחו חלקי) קרוב ביותר בהמשך למשפט המיוחס הנ"ל. עם זאת ציינו גם (ר' ב' 5) נתונים המלמדים שתדי מעוות בציטוט אמבר את אמירתו של זה כפי שעלתה בהקלטת הראיון.

ב. נתוני מפתח המאותרים במקורות המחקר ולא מצאו את ביטויים בעבודת התיזה: כללי

הוועדה מצביעה על ששה מקרים שבהם איתרה תופעות שכאלה. בקוויה הכלליים התופעה מזוהה אמנם כהעדר נתוני מפתח, אך בחלק מהמקרים מצאנו לנכון להצביע באותו הקשר על תופעות של שינוי הטקסט המקורי (זה שבהקלטת הראיונות או אף ברשימות שערך תדי במהלך הראיון) במסגרת הציטוט הרלוונטי שבתזה, כביטוי לפן מחמיר של פרשנות למהות העדר נתוני המפתח. לצד הפירוש המחמיר צוין פירוש מקל, ככל שהניתוח שהפעלנו הצדיק ציונו.

אל הששה צירפנו מקרה נוסף בליווי קביעה שמידת ודאותו מעטה. להלן פירוט:

(1) בעבודת התיזה מתעלם תדי מאמירתו של יוסף גרף המתועדת בקלטת כי לא היה טבח, ובמקום אחר הוא מתעלם מאמירתו שהיה איסוף של האנשים, אבל לא גדול. כך גם מתעלם תדי מדברי מרואיין זה שלא הייתה הצלת חופרי קברים (במובן שלא היה כל חשש שאנשים מתכוונים להוציאם להורג). ברשימות תדי יש ביטוי רק להכחשת ההצלה (תחתית עמ' 1), וכאמור בתיזה גם נתון זה אינו מופיע.

2) בעבודת התיזה אין אזכור לעובדה שאבו נאיף מחמוד אבו צלאח לא היה עד ראיה להוצאות להורג. דברים אלה מופיעים בראש עמ' 1 של רשימות תדי לראיון עם מרואיין זה ("לא ראה בעיניו רצח לאחר הכניעה אבל כן אמר שבמזל הגיעו... אנשי זכרון ומ. צבי..."). הדבר מעיד על חשיבות עובדה זו בעיני תדי בעת ניהול הראיון. ניתן להגיע למסקנה כי העדר נתון זה בעבודת התיזה נובע מרצון תדי לחזק ככל האפשר אצל הקורא את עדותו, על ידי הובלתו למסקנה שאבו נאיף ראה רצח בעיניו ממש.

האמירה "וגם ראיתי, חלקית, מה שקרה להם", שבה מסיים תדי את ציטוט אבו נאיף בתיאור גורל קרוביו (תחתית עמ' 121), נראית כאילו באה לסייע להציגו כעד ראיה, ולכן כעד מרכזי. במשפטו הסביר תדי (פרוטוקול המשפט עמ' 19 ש' 7) כי ראה הובלת אנשים ממקום אחד לאחר, ולאחר מכן לא ראה אותם. אפשרות כי לכך כיוון בכתבו ("ראיתי, חלקית" קיימת, אך כמוה גם זו המחמירה. מעמד רשימותיו של תדי בראיון עם אבו נאיף פרובלמטי במיוחד (ר' הקדמה סעיף י"ב 2). כאן נוסף לשאלת מעמדו של אבו נאיף כעד שמיעה בלבד למקרי הרג ולקיום התיבה "חלקית" בניסוח "וגם ראיתי, חלקית מה שקרה להם", כי לעומת האמירה שצוטטה לעיל מראשית רשימותיו בראיון, ולפיה העד "לא ראה בעיניו רצח" מציין תדי באמצע עמ' 2 של הרשימות "7 בני משפחתו של אבו נאיף נהרגו בעיניו". במעקב אחר יחסי הקלטת הראיון ופרטי הרישום ברשימות תדי איתרנו את האמירה המקורית של אבו נאיף שתדי תימצתה למיטב שיפוטנו במשפט שזה עתה הבאנו. אבו נאיף אמר שם "רגע היינו עמם, קמנו בבוקר ולא מצאנום" (לפירוש המשפט, ר' א' 3 לעיל). מדהים, איפוא, שאין תדי מקיים בסוגיה מרכזית זו של מהות עדות המרואיין (כלומר, האם עד ראיה הוא או עד שמיעה) כל בירור למול קוראיו, ואין הוא נותן אף רמז לסתירות הקיימות ברשימותיו.

בהבהרותיו בע"פ מתרץ תדי את הקשיים בהסבירו כי האמירה "לא ראה בעיניו רצח" שבראש העמוד הראשון של רשימותיו לראיון אשר נמסרו לוועדה, חלה רק על הרג המוני. מאידך, את הרג בני משפחתו ראה בעיניו, וזהו מקור המשפט "7 בני משפחתו של אבו נאיף נהרגו בעיניו" שבעמ' 2 ברשימותיו לראיון עם אבו נאיף. תדי אף סבור כי משפט זה, המבודד ביחד עם משפט קודם באמצעות קווים אופקיים, הוכנס בשלב מאוחר יותר, וכי מלווהו אבו תופיק הדגיש לפניו יותר מפעם את ההבחנה שקיים אבו נאיף בעניין עדות הראייה בהקשר לבני המשפחה.

דבריו אלה של תדי אינם עומדים בכל מבחן של עיון בחומר. ראשית, המשפט "7 בני משפחתו של אבו נאיף נהרגו בעיניו" שברשימה נטוע בתוך רצף משפטים שאת כולם אנו מזהים בהקלטת הראיון, כולל המשפט הקודם לו ונתון עימו בחיץ בעמ' 2 של רשימות הראיון, וכאמור, למיטב שיפוטנו הוא מהווה תרגום (גרוע) למשפט "רגע היינו עמם, קמנו בבוקר ולא מצאנום". אין זה מתקבל איפוא על הדעת שהוא פרי סיכום נתונים שאינו מגוף הראיון ומאותו מקום שאותו אנו מזהים. שנית, על הריגת בן דוד אחד, שהיא אכן ודאית בעיניו (ר' ניסוחו בהקלטה "דבר אחד אני יכול להגיד..."), העיד אבו נאיף כי רק הדוד ראה זאת (ר' עמ' 1 ברשימות "גם דוד אחר שלו בנו נורה לעיניו [לעיני הדוד - הוועדה] ע"י חייל בדם קר"; בתיזה, עמ' 121, מצוין שהדוד סיפר על כך לבני משפחתו, ואין זה רחוק ממה שנאמר בקלטת, שם אומר אבו נאיף "הדוד סיפר לי ככה, סיפר לכולם"). אשר לאחרים, מצטט תדי בתיזה (תחתית עמ' 121) את הנסיבות לפיהן ידע על הרג בני משפחתו מחוץ לקרב: "אלה הם בוודאות מקרים שאני יודע עליהם אישית, כי המדובר בבני משפחתי והיכרתי אותם אישית וידעתי וגם ראיתי, חלקית, מה שקרה להם...". האמירה המעורפלת "ראיתי, חלקית" פורשה, כאמור, על ידי תדי במשפט כראיית הובלתם. אפשרות הבנה אחרת, שתדי לא העלה אותה במשפטו, היא "ראה הוצאה להורג של חלק מהשבעה", אך הצעה כזו לא כלל לא הועלתה על ידי תדי.

עד כאן טיפלנו בשאלת הסתירה לכאורה בין שני קטעים שברשימות תדי בנושא עדות אבו נאיף על הרג קרובי משפחה, ובביטויים שונים מנושא זה הנכללים בתיזה ושמובילים את הקורא בה להתרשם כי אבו נאיף הוא עד ראיה למקרי רצח. בוועדה אף נוסחה גישה מחמירה יותר לגבי הסתירה שבין שני קטעי הרשימות ולגבי הניסוח בגוף התיזה אודות הרג קרובי המשפחה. לפי גישה זו, המתבססת על אוסף נתוני ההקלטה, בולטת זהירותו של אבו נאיף בהעמדת עדות מה שראה, כאשר בעקביות

הוא מקפיד להבהיר בשלב מוקדם של הראיון שאינו מאשר את שעינו לא ראתה, ולכן אין הוא מדבר על הרג כלשהו (במקור [עברית] "אם בא מישהו אמר לי הרגו שמה חמש או הרגו עשר אני לא ראיתי בעין שלי", ובחזרה על כך מיד בהמשך), ובשלב מאוחר של הראיון, הוא עומד על דעתו, כאשר תדי מכוונת בשאלות מפורשות אם ההרוגים (80-90, לפי מספרים שהזכיר אבו נאיף) הוצאו להורג לאחר כניעה, ואבו נאיף אינו מוכן להעיד על כך, ומבהיר (בסידרה של תגובות לשאלת תדי ומלווהו) כי מספר זה משקף כמות הרוגי הכפר, באופן כללי. לכך קדמה גם התנסחותו הנשמעת בקלטת לגבי שבעת בני המשפחה, כמי ש"הלכו" (בערבית "ראחו"), ללא ציון מפורש של אופן מותם. זהירות זו של אבו נאיף, בנוסף לאמירות שבקלטת שמהות מות בני משפחתו, אך ללא ציון מותם לאחר סיום הקרב, לא כל שכן כעדות ראייה של אבו נאיף, עומד בניגוד קוטבי ממש לפירוט דרך הריגתם של הששה המופיעה בעמ' 1 של הרשימות (לא כולל בן דוד שלפי עדות אביו נהרג כנזכר לעיל), ונראה בלתי סביר כי פירוט זה של הריגתם, שכאמור אינו מאוחר בקלטת, אכן נאמר בראיון על ידי אבו נאיף! זוהי כאמור גישה מחמירה ביותר שעלתה בדיוני הוועדה. מאליו נכרכת ביקורת מחמירה זו של פרטי העדות המוצגת, לדברינו (הקדמה, י"ב 2) על הבעיתיות המיוחדת של היעדר מיתאם קלטת-רשימה בראיון עם אבו נאיף. היא תומכת בהסבר הבעיתיות על דרך של הנחה כי הדברים המופיעים בעמ' 1 של רשימות ראיון אבו נאיף לא נכתבו במהלך הראיון. חשוב להדגיש שפרשנות חמורה זו של שתי הבעיות, הפער בין סך כל העדות שבקלטת אודות מות בני המשפחה, לבין פרטיה ברשימות מחד גיסא ועומק חוסר המיתאם בין טקסט הקלטת לטקסט הרשימות בראיון זה מאידך גיסא, איננו פסקני. הבאנו אותה לצד פרשנות ביקורתית אחרת, אך פחות קיצונית ממנה, למהות תכנים שלא עלו למיטב הכרתנו בראיון ושובצו בניסוחי התיזה. במסגרת פרשנות זו היווה היעדר המיתאם קלטת-רשימות (ואי יכולתנו לתרצו בדרך סבירה) נתון של מוגבלות כלי הניתוח שבידינו, ולא חיזוק לשיחזור דרכו של תדי בטיפול במקורותיו, כמו בפרשנות המחמירה שהבאנו זה עתה. עוד נציין כי בוועדה קיימות שתי דעות בשאלה, האם מדברי אבו נאיף שבהקלטה מסתבר כי כלל אינו מודע להרג גברים לאחר הכניעה, להוציא מקרה בן הדוד. דעה הגורסת שאבו נאיף מכחיש שידע על הרג כלשהו מתבססת על כך שחזר מספר פעמים בשלילה כפולה על שאלת תדי, אם נלקחו גברים להוצאה להורג. הדעה האחרת מתבססת על האמירה "כן כן", שבה ענה פעם אחת באותו רצף שאלות על שאלה כזו, ומתשובה זו מסיק איש הוועדה כי אבו נאיף מאותת לשואלו שאין עניין הרג לאחר הכיבוש זר להכרתו. בעל דעה זו מסתמך על חלק קודם (וסמוך) בראיון, שבו הבהיר אבו נאיף לשאלות תדי ומלווהו, שחיילים בשטח (במקור: אלג'יש) הרגו, אך לא הייתה זו פעילות יזומה של גוף פיקודי (במקור: אלקיאה). עיקר העירפול נובע, כך נראה, מכך שתדי לא הפריד בשאלותיו למרואיין בין ביטויים שונים של הרג לאחר כניעה (ספורדי, מסיבי) להרג שיטתי ואף מתוכנן (על ידי ריכוז, רשימות וכו'). לסיכום, עמדתנו בסוגיית הסתירה היא כי אמנם לא היה אבו נאיף עד להוצאות להורג, וכי היעדר ההתייחסות לעובדה זו בתיזה, בניגוד לרשימות, הן במקרה הרג גברים בכפר הן במקרה בני משפחתו, יכול להיות מוסבר לפי נסיון להעמיד את העדות ברמת חשיבות גבוהה ביותר ולשכנע את הקורא שאכן נרצחו גברים בכפר. אמירה אחרת שתדי מייחס לאבו נאיף (בראש עמ' 122 בתיזה) היא "בעצם ניצלתי הודות להיכרות אישית ע"י שמואל קרניאל...", הבאה כפרפרזה למה שמופיע ברשימות "בעצם אבו נאיף ניצל...", כאשר אין אבו נאיף מציין הינצלות ממוות אלא הינצלות משיבה במחנה שבויים. ניתן לקשור אמירה זו למכלול המקרים שהוזכרו לעיל ושהם קיימת התעלמות ממעמדו של אבו נאיף כעד שמיעה. מאידך, בהחלט ייתכן שתדי הוטעה מניסוחו הוא ברשימות ובעת העלאת הציטוט בתיזה שכח שאבו נאיף לא דיווח על עצמו כמי שעמד בסכנה, וכך פירש תדי בלא כוונה את המשפט כהינצלות ממוות. מניתוח סגנון המשפט והקשר העמדתו התרשמנו כי כלל אין זה נראה שתדי התכוון בציטוט זה בתיזה לציין את הנצלותו משבי.

(3) במקרהו של אלחנן ענני, על אף שהוא מוצג כמעיד על "הרג המוני" (סוף עמ' 158 בתיזה), אין תדי מביא ציטוט של דבריו בראיון. גם ניסוחים מעורפלים של תדי בעבודת התיזה בנושא עדותו ("אך כסייר-השתתפותו בלחימה עצמה היתה חלקית למדי"), שאינם קובעים במפורש את שאמר ענני, כי לא ראה את המעשים עליהם

הוא מדבר, יכולים להתפרש פירוש מחמיר כמכוונים לטעת רושם שעדותו היא עדות ראייה. ברשימות תדי אנו מוצאים (עמ' 2) את המשפט "לא נכנסתי כ"כ לכפר בטנטורה". בהקלטה ציין שלא נכנס לכפר, אלא הלך לאחר הגיעו עד קו הלחימה.

(4) עדותו של מרדכי סוקולר, שלפיה השתתף במשלחת שהציעה לתושבי טנטורה להיכנע בשלב שקדם לכיבוש כפרם (תחתית עמ' 1 ברשימותיו לראיון עם סוקולר), לא הובאה בעבודה. בעמ' 148 של העבודה מזכיר תדי רק את הערכתו של סוקולר כי כניעת תושבי טנטורה הייתה מותירה אותם על אדמותיהם, כשכניהם בפרידיס וגיסר אלזרקא, וחולק על אמינותה. פירוש מחמיר רואה באי אזכור המשלחת מעשה העלמה מצד תדי, מטעמים שלפיהם אזכור קטע עדות זה בתיזה ושליטת אמינותו, היו פוגעים באמינות העד, וזאת בניגוד לאינטרס של תדי כ"ץ, שראה בעדות סוקולר על חלקו בקבורת 230 גופות טנטוראים עדות מפתח בנושא מרכזי של פרק ד'.

(5) אמירות שונות מהראיון עם אמבר שונו או נעלמו בתיזה. בכך מתקבל רושם של ערכיות גבוהה של עדות אמבר על ההרג. לפי עמ' 137 של התיזה אמר אמבר "ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים", בכוונה כי אלה הגברים שנהרגו בבית הקברות, כפי שהופיע במשפט שלפניו. הוא מצוטט כאומר "ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים", כאילו דבריו התייחסו בבירור למקרה טנטורה. למעשה, אמר אמבר בהקלטה "אני ראיתי המון אנשים נהרגים בעולם. ראיתי שמה אנשים מתים. זהו." הציטוט המטעה מתבסס על אותו משפט ברשימות תדי (עמ' 4 ש' 7 "ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים"). גם המשפט שקדם לו בתיזה והושם לפניו, תוך מתיחת קו מדגיש תחת שניהם, "התמונה שנחרתה בזכרוני היא של הגברים בבית הקברות!" מובא בחידוד יתר של מעמדו בראיון. אמנם כך הוא מופיע ברשימות תדי (עמ' 4 ש' 4), אך בקלטת הוא קשור לנסיון תדי לרענן זכרונו של אמבר באשר לאיסוף תושבים מהכפר בחוף הים; אמבר אינו זוכר שנשים וילדים היו שם. לעומת ערפול זה הוא מוסר "אני פשוט לא זוכר). התמונות שנחרטו והם עדיין בזיכרון זה הגברים בבית קברות, אתה יודע מה, אני לא בטוח שזה בית קברות, אני לא שמתי לב לזה." קטע זה אינו עומד ברצף עם המשפט המצוטט בתיזה לאחריו, כאמור בשיבוש ניכר ומהותי של דבריו. לאור התמונה המצטיירת מדרך הטיפול בעדותו של אמבר כדלעיל, ניתן לתהות מדוע לא שיבץ תדי בתיזה את מה שציין במפורש ברשימותיו (עמ' 6 באמצע), לפיהן "ברור לכן שהרצח בוצע כשמפקדת הגדוד היתה בכפר", בהקשר כניסתו המאוחרת של אמבר לכפר. הדברים מופיעים בתימלול ארדינסט (עמ' 71 למטה) ובהקלטה, אך שם הדברים נאמרים על ידי תדי עצמו! האם נהג כאן תדי בזהירות ראויה ופסל קטע זה מלהוות יסוד עדות ראוי לציטוט, או אולי הודה לפני עצמו בפרובלמטיקה של מעמד עדותו של אמבר, ממנה עולה שלא ראה מעשי הרג, אלא רק הרוגים, וכשם שרשם, תוך חריגה מהותית מדברי המרואיין בראיון, את המשפט "ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים", שאותו ניתחנו לעיל, כך נמנע מהבאת הפרובלמטיקה לפני קוראו, ואולי כלל לא עמדה מאחורי כל אלה כוונה, אלא אי ערנות לגבי יסודות מחקר וביקורת מעמיקים.

גם אמירה מפורשת שאמר המרואיין, ושאותה הביא עו"ד ארדינסט, על שלא קרה דבר בכפר עם תום הכיבוש, נעדרת בעבודה.

הוועדה אינה מתעלמת, עם זאת, ממכלול הרמיזות שכוללים דברי שלמה אמבר במהלך הראיון ומהן עולה קיום הרג המוני לאחר הכיבוש (ור' גם א' 7 לעיל). אם סבר תדי כי רמיזות אלו משקפות אמת, שלמרואיין היה קשה להציגה במפורש, וכי הוא ניסה בדרכים שונות ובהזדמנויות שונות של הראיון להתחמק מלהעלותה בשיחה, חשוב היה להביא את כלל האמירות בליווי הסברי תדי, לשיפוטו של הקורא.

(6) אין ברשימות תדי ובתיזה שכתב ביטוי לאמירה מפורשת של אבו אלעבד לפיה לא ראה הוצאה להורג של גברים, שעליהם העיד כי נלקחו מתוך כלל הגברים לפי רשימה. אמירה כזו מופיעה בהקלטה, שבה חוזר תדי ומקפיד לוודא עובדה זו (דהיינו, שהמרואיין לא ראה הריגתם). ההתעלמות מחלק זה של הראיון מביאה אותנו לכלול פרט זה ברשימת המקרים שבהם נעלם בתיזה חומר משמעותי הקיים בנתוני ראיונות שקיים. אין להוציא מכלל אפשרות כי תדי התעלם מנתון זה מתוך גישה רשלנית לחומרי ההקלטות לעומת הרשימות, שבהן נעדר פרט זה.

בהבהרותיו מסביר תדי לוועדה כי שיקף בציטוטי המרואיין את הפרטים שמסר כדרך מסירתם, שכן הייחוס שלהם לאחרים על ידי המרואיין בא רק במחצית הראיון

לערך. נתונינו מלמדים כי אין הדברים מסתברים, וכי בקלטת עולה הייחוס לאחרים בשלבים שונים של הראיון (ר' פרטים בנספח א'), וכאמור, גם בהתייחסות מיוחדת של תדי ובתשובת המרואיין לה. זו תגובתנו הספציפית להבהרות תדי. בהיבט כללי, נדגיש את חיוניות זיהוי אופיה של עדות (ראייה, שמיעה ממקור ראשון) באשר היא.

(7) בסעיף א' 5 צוין שילובו בתיזה של המשפט "ושהיה בכפר הרג גדול" בציטוט עדותו של אבו ריאצ', שאין לו תימוכין בקלטות וברשימות לראיון.

ניתן לבחון קשר אפשרי בין תוספת המשפט הנ"ל בתיזה לבין היעדר אזכור חד משמעי לעובדה שעדות אבו ריאצ' היא עדות שמיעה. ראייה לעניין שמצא תדי בעת הראיון במעמדו כעד שמיעה שלא נכח בטנטורה ביום הכיבוש ניתן למצוא במילה "שמעתי" בראשית עמ' 1 של רשימות תדי לראיון (שם בהקשר לידיעות על שימוש הכובשים ברכבת; "בכיבוש הגיעו גם ברכבת. שמעתי. פסי הרכבת הפרידו..."), ובניסוח דבריו על הרג הצעירים במחצית אותו עמוד של הרשימות "ממה שספרו לנו - ירו גם בצעירים אחרי תום הקרב."

רמיזות (אך לא אמירה מפורשת) לאי היותו נוכח בכפר מופיעות בתיזה בעמ' 151, שם מוצג אבו ריאצ' כדלהלן "ב-1948 היה מחמד הנער תלמיד בית-הספר לבנים שבטנטורה והיה מצוי בענייני הכפר עד עצם יומו האחרון." וכן בעמ' 152, שם מוחלף הביטוי שברשימות "ממה שספרו לנו (- ירו גם בצעירים...)" "בביטוי "ידוע לי (שירו לאחר הקרב בצעירים...)" . אגב, בקלטת נאמר במקום זה "ממה ששמענו, מאלה שבאו, מאנשים, הם אספו אנשים (!-המילה אינה נשמעת בבירור) אחרי המלחמה (כוונתו, אחרי הקרבות - הוועדה). מי שנהרג נהרג...". ניתן לתהות עד כמה ביטויים אלה מהווים אמירות שבהן מכוון תדי את הקורא בבירור להכרת מעמד עדותו של אבו ריאצ'. נראה לנו כי לא ניתן לפסוק בוודאות לצד כלשהו. יוזכר כי בפרוטוקול המשפט עונה תדי תשובה מתחמקת (ככל שהפרוטוקול משקף אותה) לשאלת עו"ד ארדינסט "איך אתה מביא את הציטוט (הכוונה לציטוט "ידוע לי... הנ"ל - הוועדה) מבלי לציין שאבו-ריאד לא היה בטנטורה?" תשובתו היא "לדעתי כן אמרתי. אני מפנה לעמ' 152 לעבודתי). אבו-ריאד לא אמר לי שהוא היה בזמן הקרב בטנטורה."

טיפוסי הביקורת המצביעים על פערים בדרגת חומרה פחותה, בהנחה שברקעם פגם טכני, ביסודו, של טיפול בחומר המקורות

ג. שוני בציטוטים למול אמירות המרואיינים ברשימות ו/או בקלטות:
כללי

בציטוט דבריהם של ארבעה מהמרואיינים שבדקה הוועדה נמצא שוני מטיפוס זה. על הגדרתו של הטיפוס ראה פרק א' סעיף ו' 1 לעיל.

להלן פירוט:

(1) בציטוט נגייה איוב בתיזה נמצאו חמש אמירות שקיים פער בינן לבין המופיע בהקלטת הראיון עמה או ברשימות תדי מהראיון. ברובן מצביע הפער על סיגנון או עריכה בדרגות שונות של נאמנות לתוכן המקור, באחת אין זכר לאמירה במקורות, ובמקרה נוסף, עריכת נתוני הרישום (שבעצמו רחוק למדי ממה שנאמר בראיון, כפי שמעידה ההקלטה) מרחיקים למדי ממסר הרשימות בנדון.

(2) דבריו של אלחנן ענני המצוטטים בעבודת התיזה (ראש עמ' 159), לפיהם העסיקה אותו שאלת מה שקרה ללוחמים בטנטורה לילות רבים מאד במשך שנים, לא נמצאו ברשימות. ניסוח שאינו רחוק מאד נמצא בהקלטות. אפשרי שתדי ביצע סיגנון האמירה, אם מתוך מודעות למיקומה בהקלטה, או מתוך זכרון מעורפל של אמירה שהותירה בו חותמה.

(3) בתיזה מיוחסת למרדכי סוקולר אמירה "כשהכל נגמר - כל המקומיים שנכנעו קודם לכן ומסרו את נשקם כמובן, היו מתים" (עמ' 136 למעלה). בדיקת הרשימות וההקלטות מלמדת על מרחק ממשי בין הציטוט למה שעשוי להיות המקור בראיון עם סוקולר. במקור אפשרי זה נאמר, בתשובה לשאלת תדי, "לא יודע, בלי נשק, עם נשק. נהרגו, ירו בכול". אף שייתכן כי מקור הפער בהתרשלות או נורמת ציטוט ירודה, ניתן בגישה מחמירה לשבצו באחת משתי קבוצות הפער בדרגת חומרה גבוהה דלעיל.

(4) האמירה המיוחסת בתיזה לאמבר "..."ונתקלתי בדברים שאני מעדיף לא לדבר עליהם" (עמ' 136) אינה שונה בהרבה מהאמירה שבהקלטה "נתקלתי שם בדברים, בוא נעבור עליהם". עוד מופיעה בהמשך התמליל להקלטה האמירה "זה כל כך לא מצא חן

בעיני...", וניתן להעלות על הדעת כי הפער שלפנינו הוא פרי עבודת סיגנון של תדי, שבה חידד מעט את שנאמר בראיון, אך ללא פגיעה בתוכן. בעבודת התיזה (עמ' 137 למעלה) מסיים תדי ציטוט של דברי שלמה אמבר על ייחודו של כיבוש טנטורה במילים "אך אף פעם לא היה דבר כזה של הרג סתמי." בחלק זה של הראיון מרבה תדי להשתמש באמירות המתארות את אירועי טנטורה כהרג המוני, בעוד שבתשובותיו של המרואיין ניכרת אי נוחות מביטויים אלה, ובעקבות זאת התכחשות חלקית לאופן ההצגה לפי תדי, או אמירות שיש בהן כדי לתקן את משמעות עדותו ולהפקיע ממנה משקל יתר, למרות שלצד זאת הוא גם מוסר אינפורמציה שיש בה כדי לאשש, לכאורה, מעשי הרג של מי שלא היו עוד בגדר לוחמים, כנראה עם סיום הקרב. נציין כי האמירה המצוטטת לעיל נאמרה בראיון על ידי תדי (תדי: "הרג סתמי לאחר כיבוש, אחרי טנטורה אתה לא זוכר שראית" אמבר: "אני זוכר שרבים ברחו, זאת אומרת. אבל כבר לא הלכנו בצורה הזאת שלא נתנו להם מפלט לברוח". כך נשמעים הדברים בהקלטה, והשווה תמליל ארדינסט, עמ' 40). את הפער החמור בין המצאי בהקלטה ובציטוט שבתזה ניתן להסביר בהסתמכות תדי על רשימותיו. בראש עמ' 4 של רשימות הראיון מופיע המשפט כחלק מאמירה המיוחסת למרואיין ("אנחנו המשכנו קרבות פנים אל פנים וכו') ולא היה דבר כזה של הרג סתמי").

ד. עיבוד קטעי עדויות נפרדים לכדי מקשה אחת:
כללי

על אף שלהתרשמותנו מדובר בתופעה מקיפה (להגדרתה, ר' פרק א' סעיף ו' 2 לעיל), התעכבנו בעבודת הבדיקה רק על שלושה ציטוטים שינותחו להלן. פירוט המקרים:

- 1) בעבודת התיזה מוצגים ארבעה ציטוטים המיוחסים לנגייה איוב ומקושרים זה אל זה במילות קישור שאינן מותירות ספק אצל הקורא כי הן משקפות את סדר הופעתם במהלך הראיון. הדברים כהווייתם רחוקים מלהיות כאלה. לא רק שסדר הופעת הפסקאות שונה. גם כל פיסקה מכילה שברי חלקים של קטעים בראיון שצורפו זה אל זה כרצף אחד. על העדר איזכור לקונבנציות בהפרדת קטעים (במקום אחד בלבד יש שימוש ברצף נקודות [...]) כבר עמדנו בפרק א' סעיף ז' 2.
  - 2) אזכור קיומם של זרים בטנטורה של טרם הכיבוש מיוחס למרדכי סוקולר בציטוט אחד (עמ' 147 בתיזה). למעשה זהו קיבוץ נתונים העולה ממקומות נפרדים ומרוחקים זה מזה בראיון, באחד תיאור תושב גיסר אלזרקא ובאחר, אזכור אחרים. תדי מעמיד זאת כציטוט אמירה אחת.
  - 3) ציטוט המיוחס בתיזה לאבו ריאצ'י מסתבר כאיחודן של שתי אמירות נפרדות שנאמרו בהפרשי זמן ניכרים בראיון ונרשמו במקומות רחוקים יחסית זה מזה ברשימות תדי. לבד ממלאכת ליכוד הקטעים הנפרדים לכדי מקשה אחת יש בציטוט משום נטילת חופש רב למודיפיקציה במקור בעצם הכנסת המשפט "ושהיה בכפר הרג גדול", שאינו מזוהה ברשימות או בהקלטה. לפי גישה מחמירה קיימת אפשרות שהוספת משפט זה נועדה לחיזוק המסר העיקרי של פרק ד'. בדיון בציטוט זה בסעיף ב' 7 לעיל (קודם גם עלה בסעיף א' 5), היצגנו למול גישה זו גם אפשרות ששתי רמיזות שתדי מביא בגוף הדיון בעדות אבו ריאצ'י נתפסו בעיניו כמספיקות לקורא לשם זיהוי אופיה האמיתי של העדות כשמיעתית ולא חזותית.
- כזכור, הצגנו בסעיף ב' 5 לעיל מכלול של ביטויי פער בין מקורות הראיון לבין הציטוטים בגוף התיזה. עמדנו שם על צירוף שני קטעים מהראיון עם שלמה אמבר לרצף אחד. הן הצירוף והן השינוי של דבריו, כפי שהושמעו בהקלטה, הביאו לפער כה משמעותי בין העדות לבין תיעודה בעבודת התיזה.

טיפוסי "ההגנה" והטיעונים לזכות

ה. היעדר מניפולטיביות במקרה שבו יוחסה לתדי:

בהצגת עדותה של המרואינת רשידה חסן איוב אלאעמר במסגרת עבודת התיזה פירש תדי את אמירתה על שני חיילים שהגישו מים לטנטוראים, לפיה לא ראתה אותם יורים על אנשים. תדי זיהה באמירה זו הבחנה של התנהגות מיוחדת בעיני רשידה, למול התנהגותם

של שאר החיילים.
עו"ד ארדינסט לא ראה הצדקה לפרשנות זו. הוא ציין במשפט ובמכתבו לוועדה כי זהו ביטוי חמור של נקיטת גישה מגמתית.
אנו מצאנו כי הקשר השיח שבו הופיעה האמירה, כפי שעלה בהאזנה להקלטה, אכן מצדיק את האינטרפרטציה של תדי. עם זאת ברור שאמירת רשידה משקפת בראש ובראשונה תחושה סובייקטיבית של המרואיינת, שאיננה בהכרח תמונת מצב מוסמכת, כפי שניסח תדי את הדברים בעבודתו.

ו. מקרים של דיוק ואי סילוף נתונים בניגוד לטיעונים כנגד תדי:
כללי

בבדיקתנו עמדנו על ארבעה מקרים שבהם טען עו"ד ארדינסט כנגד תדי כי ציטוטים שהביא בעבודת התיזה נעדרים בהקלטות. בשניים מהם איתרנו בקלטות עדויות מוצקות התומכות בגירסת תדי. במקרה אחר יש איתור ברשימות תדי לאמירה שצוטטה בתיזה וכן קיימות אמירות היכולות לאשש מרכזיות אותו עד למול ביטולה בטיעוני עו"ד ארדינסט. במקרה הרביעי הבהרנו כי עו"ד ארדינסט עצמו פירש באופן מוטעה את דבריו של מרואיין. להלן פירוט המקרים:

1) הדברים שייחס תדי בעבודת התיזה לאבו אלעבד תופיק אלעבד אבו צלאח, לפיהם נהרגו כ-85 גברים וכי נהרגו אנשים בשל הימצאות נשק ברשותם, אכן מזוהים בהקלטה. זאת בניגוד לטענת עו"ד ארדינסט במשפט ובמכתבו לוועדה. עם זאת ברור כי טענתו של ארדינסט מתייחסת לערכיות העד שלא היה עד ראייה. על התעלמות תדי מנתון זה הערנו לעיל בסעיף ב' 6.

2) עדותו של אבו ריאצ'י מחמד עבד אלראזק חצאדיה על הרג צעירים אחרי הקרב ואווירת ההפקרות ששררה בין החיילים, שתדי ציטטה בעבודת התיזה, מוגדרת ע"י עו"ד ארדינסט, בעיקר במכתבו לוועדה, כציטוט בדוי. הוועדה איתרה בהקלטות הראיון את הציטוט, המהווה עיבוד של שתי אמירות נפרדות.

3) אמירה המיוחסת לאבו פהמי עלי עבד אלרחמאן דקנאש אותרה ברשימות ראיון עימו, ולפי אפשרות סבירה שנשקלה היטב לא הופיעה בהקלטות שכן נאמרה בשלב מעבר מקלטת אחת לאחרת.

4) עו"ד ארדינסט טען במשפט ובמכתבו לוועדה כי מקלטת הראיון עם אבו ריאצ'י עולה שלפי מה ששמע (שהרי היה עד שמיעה בלבד ולא שהה בטנטורה ביום הכיבוש) לא נהרג איש, וזאת בשל הצלת כולם על ידי יעקוב אלמחיתאר בן זכרון יעקב. מבדיקת קלטת הראיון ורשימות תדי במהלכו עולה כי אבו ריאצ'י מתייחס אך ורק לעניין הצלת הקוברים מפרידיס. עו"ד ארדינסט מכליל את הסיפור לשאלת כלל ההרג לאחר הקרב.

ז. מקרה של "רשלנות מקלה":

לעומת תופעות שהזכרנו לעיל, לפיהן ניכרת הוספה של פרטים משמעותיים על הנתונים שנאספו בראיונות, התעלמות מפרטים חשובים אחרים שעלו במהלכם ושינויים של נתונים, כל זאת בחשד לכאורה שתדי כיוון בכך לחזק את תמונת ההרג שלאחר סיום הקרב, איתרנו מקרה אחד שבו הזניח תדי עדות ראייה חשובה שיכלה לסייע לו בגיבוש טיעונו.

במקרהו של אבו ח'אלד פוזי מחמוד אחמד טנג'י מעלה ההקלטה שלא רק העיד על לקיחת עשרות גברים מריכוז הטנטוראים, אלא גם ראה אותם הרוגים, כאשר נלקח בהמשך עם השאר אל בית הקברות.

דברים אלה לא העלה תדי על הכתב בבצעו רשימותיו, וניתן להניח שכתוצאה מכך לא הגיעו אל עבודת התיזה.

המסקנות שניתן להסיק ממקרה זה, שהוגדר במרכאות "רשלנות מקלה", אינן ברורות. קרוב לוודאי שהוא ראייה המחזקת דברי תדי (במכתבו לפרופ' גלעדי) על מיעוט ההשענות על הקלטות, ומעיד על מיעוט זה לפחות בשלב העלאת החומר אל גוף עבודת התיזה. איננו סבורים כי מכאן ניתן לגזור מסקנות נוספות באשר ליחס שבין רשלנות חפת מגמתיות לבין גישה מגמתית ומניפולטיבית, כשתי אופציות לפרשנות הפערים הקיימים בין ציטוטי המרואיינים לבין ממצאינו באיתור המקבילות במקורות הראיונות, דהיינו בהקלטות וברשימות שערך.

סיכום

פרסנו בפרק ב' של הדו"ח את מכלול המקרים שבהם עמדה שאלת קיום פער בין ציטוטים בגוף התיזה של תדי כ"ץ לבין מקורותיהם בהקלטות ו/או ברשימות, בדבריהם של 12 בלבד מכלל 53 מרואייניו בפרשת כיבוש הכפר טנטורה.

עם זאת, סך כל המקרים שבהם עלתה שאלת הפער לגבי מבחר המרואיינים היה 26. מידת מה של כפילות קיימת בטיפול בכמה מהמקרים לפי פני שיפוט שונים.

כפי שצינו בהקדמה (י"ב 3) מהווה מספר הציטוטים שבהם התמקדה עבודתנו, ואשר עיסוקם בתיאורי הרג באוכלוסיית טנטורה בעקבות הכיבוש, כמעט 30% מכלל הציטוטים שזה נושאם בפרק ד' של עבודת התיזה. לנתון זה ערך רב לגיבוש דעה כוללת על התיזה בשאלת הפער הנדונה.

יצרנו סקלת מיון למכלול המקרים שבהם טיפלנו בסוגיית הפער. להלן תיאורה:

1. בקוטב אחד העמדנו את המקרים שבהם מתגלה פער בדרגת חומרה גבוהה, דהיינו, נכללים בציטוטים אלמנטים שתוכנם משמעותי ושאינו להם זכר בהקלטת הראיונות או ברשימות שכתב תדי במהלכם, ומקרים אחרים שבהם אין תדי משתמש בנתונים משמעותיים שליקטם בראיון ואשר מצאנו ביטויים בהקלטה וברשימות. נדונו 14 מקרים (7+7) שסווגו בשתי קבוצות משנה אלה.

2. בקוטב הנגדי של סקלת המיון נמצאים מקרים שבהם יוחס בעבר פער בין ציטוטי התיזה לממצאי האזנה להקלטת ראיונות, ואילו הוועדה בבדיקתה מפריכה קיום פער כזה, או מזהה את הנתונים המבוקשים ברשימות ראיונות שהכין תדי. חמישה מקרים סווגו ככאלה, מהם אחד שאינו עונה על הקריטריון המאפיין, אך קשור כלשהו אליו.

3. בסמוך לקוטב קיום הפער בדרגתו החמורה ניצבים שבעה מקרים נוספים שבהם נמצא פער בין ציטוטי התיזה ומקורותיהם, ואלה אובחנו כביטויים של טיפול בחומר המקורות שלא לפי המתודה האקדמית, בעיקר אי דיוק בציטוט ומיזוג קטעי אמירות של אותו מרואיין במקומות שונים לכדי ציטוט אחד.

אם נמקד את התייחסותנו המסכמת באותם מקרים שבהם מתגלה פער בדרגת חומרה גבוהה, ניתן לאמר כי מכלל 14 המקרים תשעה נימצאו בבדיקתנו נימנים על קטגוריה זו ללא סימני שאלה. שלושה מקרים בטוחים של שיבוץ יסודות טקסט משמעותיים בתיזה שאין להם זכר בהקלטות או ברשימות הם אלה של נגייה איוב, אבו פהמי ואבו ריאצ'. ששת המקרים שבהם נמנע תדי מלהזכיר בתיזה יסודות משמעותיים שעלו במהלך הראיונות ומצאנו את ביטויים בהקלטה וברשימות הראיון הם אלה של גרף, אבו נאיף, ענני, סוקולר, אמבר ואבו אלעבד.

הוועדה נתנה דעתה לשלושה מקרים שבהם מתורץ שיבוץ יסודות טקסט בעבודת התיזה למרות שאינם קיימים בהקלטות וברשימות בתקלות טכניות (מקרים אצל אבו נאיף, נמר גירבאן ושלמה אמבר). לפי מיטב שיפוטנו אכן קיימים סימנים מעידים, בעיקר אצל גירבאן ואמבר, כי באותם מקרים ייתכן שהושמעו הדברים בראיון, אך אבדו בשל שיבוש בהקלטה.

קו משותף לתשעת המקרים הללו של פער בדרגת חומרה גבוהה הוא התוצאה המתקבלת מתוספת יסודות טקסט מחד גיסא ואי אזכור נתונים מהותיים מאידך גיסא. בכל אלה הופכות עדויות המרואיינים שהיו עדי שמיעה בלבד לעדויות ראייה, ומחזקות את קו הטיעון המרכזי של תדי בפרק ד', לפיו יש לעדויות על הרג המוני של תושבי טנטורה בלתי חמושים ובשלבם שלאחר תום חילופי האש ביסוס ראשון במעלה של ראייה, הן בין המרואיינים הערבים הן בין אלה היהודים. ועוד זאת עלינו להעיר, כי במאזן הפערים שבדקה הוועדה עומדים תשעת המקרים מחזקי קו הטיעון, למול מקרה בודד של מחדל בו התעלם תדי מנתון בעל ערך כזה.

הוועדה ערה לאפשרות שיינתן פירוש מחמיר לקביעתנו אודות הקו המשותף של תשעת מקרי הפער הנ"ל ולפיו הם מהווים מקרים של הטיה מגמתית של עובדות שעלו במהלך אותם הראיונות. עם זאת, נראה לנו כי נכון יהיה להפריד בין שלושת המקרים האקטיביים של שיבוץ קטעי טקסט שלא נאמרו לבין ששת המקרים האחרים, שבהם קיים מחדל ואי עשייה. באלה קצרה היד מלקבוע את סיבת המחדל במידת ודאות סבירה. לאור זאת אין בדעתנו לדון בשאלה אם ניתן לייחס לתדי גישה שיטתית של הטיה מגמתית של העובדות.

תמונת המצב הכללית המתקבלת מסיכום כלל הפערים היא בהחלט בלתי מחמיאה. עבודת מחקר ששמה לה למטרה להאיר פרשיה היסטורית רגישה ריכזה חומר גולמי עשיר וייחודי מאין כמוהו שנרכש בעבודת שדה מאומצת, אך כשלה בשלב העמדתו לשיפוט הקורא, הן באירגונו לפי קריטריונים מחמירים של מיון וביקורת, והן במה שנראה כמקרים של אי כיבוד עדויות המרואיינים.

תימצות ממצאים:

- א. קיים מיתאם רב בין חומרי הגלם (הקלטות ורשימות) ובין הרשימות לציטוטים שבתזיה המיוחסים למרואייין.
 ב. עדות משמעותית המופיעה בראיון וזנחה ברשימות תדי לא מצאה את מקומה בעבודה.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 14 ב 704-122). הערה: קלטת ראיון שני ב-97. 10. 15: [הפניה אליו, תזיה העי 101 של פרק ד']
 לפי הבהרות תדי (2001). 5. 24, שיחה טלפונית), נמצא הראיון השני בקלטת 18 (18א, במפגש עם רסלאן בטול כרם?).
2. עמודי התזיה 97 אמצע (והעי' 27), 100 למטה (והעי' 40), 116 למעלה (והעי' 100), 137 (והעי' 159), 140 (והעי' 168), 145 (והעי' 178).
3. רשימות תדי עליה (3 עמודים; שני הראשונים מראיון ראשון+דף נוסף, כנראה מראיון שני, לפי הימצאות המשפט "לא היה אונס!" בסופו, המתאים לציטוט בתזיה בעמ' 145 ולהעי' 178 הנלווית אליו ובה ציון "אבו חי'אלד – ראיון אישי שני").
- תדי מבהיר (2001). 5. 24, שיחה טלפונית): רשימות ראיון שני מתחילים בחלק התחתון של עמ' 2, לאחר פרטי צבחה טנג'י. יש ביטוי גם למפגש משותף עם רסלאן או עם יסרא (97. 10. 15) ברשימות התואמות, שם מצוין במפורש שמו של אבו חי'אלד ליד אינפורמציה שמסר. בתחתית עמ' 2 של הראיון עם אבו חי'אלד העתיק תדי שתי שורות מדפי הראיון עם רסלאן או יסרא, כנ"ל.
4. ארדינסט אינו מתייחס אליו כלל, אולי משום שלא איתר חומר קלטת משמעותי (לצרכיו).

ניתוח מפורט:

מה נבדק

1. בדיקתנו התמקדה בחלק המוקדם של הראיון הראשון, וכללה השוואת היחסים שבין המופיע בקלטת (קלטת 14 ב 444-112) לרשימות, והשוואת שני אלה להופעתם בעבודת התזיה.
 ראוי לציין כי בקטע זה של הראיון הראשון מופיע נושא ההוצאות להורג לאחר תום הכיבוש, ועל דרך הופעת הדברים במקורות למול דרך הבאתם בתזיה נתנו את הדעת במיוחד.

ראיה לאוטנטיות הרשימות

2. הבדיקה מלמדת כי כל החומר שבקלטת נרשם בדייקנות רבה למדי ברשימות. אין ספק כי הרשימות נכתבו במהלך הראיון (יש לכך ראיון פילולוגיות מוצקות בשמיעת הקלטת ובה נשמעת עצירת מהלך הראיון לשם רישום, נקודות שבהן הרישום "משחיל" ביטויים של המרואייין, של המתרגם, ושל תדי עצמו והניסוח ברשימות הוא ביטוי של סך כל מה שהושמע באותה פיסקה, מבלי לפגוע בתכנים, וכיוצא באלה סימנים מעידים לאוטנטיות הרישום בעת הראיון).

דייקנות הציטוטים

3. השוואת הרישום להקלטה בראיון זה מלמדת על דיוק רב של הרישום ביחס לדברים שנאמרו בכל קטע שאלות ותשובות של הראיון.
4. הדברים שצוטטו בגוף העבודה כקטעי הראיון במקומות שאותם בדקנו תואמים במדויק את שהופיע ברשימות, וכאמור גם את הדברים המופיעים בהקלטה.
5. להלן השוואה בין שני מקורותיו של תדי בראיון עם אבו חי'אלד (קלטת, רשימות) בקטע הראיון העוסק בהוצאות להורג שלאחר תום הקרבות. ציינו בהשוואת הקלטות רק את המיקום המדויק שבו מופיע הקטע (ובדיוק, המילים ברשימות שתחתן מתחתי קו), מבלי לתמלל את הקלטת, ואנו מפנים למסקנתנו מסעיף 2 לדליל, על התאימה הגבוהה שבין המופיע בקלטת וברשימות:

הרשימות (עמ' 1-2)	קלטת	התיזה (עמ' 137; חופף חלקית עמ' 116, ר' 6 להלן)
אספו את כולנו לחוף הים נשים וגברים לחוד. צעירים מגיל 12 ומעלה היו עם הגברים והיותר קטנים היו עם הבחורות.	349	אספו את כולנו לחוף הים, נשים וגברים לחוד צעירים מגיל 12 ומעלה היו עם הגברים והיותר קטנים היו עם הבחורות.
אחי'כ לקחו 10-7 אנשים ולקחו אותם ע"י המסגד ירו בהם וחזרו ולקחו עוד קבוצה. כך אולי 90 איש. עם כל קבוצה הלכה קבוצת חיילים. וכל הכפר עמד והסתכל.	371, 361, 377	אחי'כ לקחו 7-10 גברים והביאו אותם ע"י המסגד, ירו בהם וחזרו ולקחו עוד קבוצה. כך, אולי, כ-90 איש. עם כל קבוצה הלכה קבוצת חיילים וכל הכפר עמד והסתכל.
אחי'כ לקחו את כל הנותרים לבית הקברות העמידו והתכוננו לירות בהם ואז הגיעו כ 50-60 מן זכרון ומן הבכירים בהם עצרו [עמ' 2] את ההרג ואמרו להם: עד כאן!	390, 393, 410, 404, 411	אחי'כ לקחו את כל הנותרים לבית הקברות, העמידו שם והתכוננו לירות בנו בכולנו, אז הגיעו כ-50 או 60 איש מאנשי זכרון-יעקב וברגע שראו את המתרחש עצרו כמה מן הבכירים שבהם את ההרג ואמרו להם: עד כאן!
לא מכיר את שמות הזכרונים שבאו כי הייתי רוב הזמן בחיפה אבל ידעתי בשהיו זכרונים	422	[עמ' 116] אינני יכול לומר את שמותיהם של אנשי זכרון כי לא היכרתי אותם, מאחר ורוב הזמן הייתי בכלל בחיפה, מועסק אצל הבריטים.
לקחו אנשים מאתנו וקברו את כל ה 90 בקבר אחד.	433	
במלחמה עצמה מתו לא יותר מ 4-5 ונשים -2.	444	

פער: קטע בתיה שאותר חלקית ברשימות ולא בקלטת, קטע רשימות שמעמדו לא ברור

6. בעמ' 116 של התיזה קיים ציטוט של קטע ההמשך לפיסקה המתארת את ההוצאה להורג של תושבי טנטורה, קטע שהופיע בשלמות בעמ' 137 והובא בהשוואת מקורות-תיזה דלעיל. בתוך הקטע שבעמ' 116 משתרבב משפט (מסומן להלן בקו מתחתיו), העוסק בפעילותו של המפקד שמשון ולשונו "אח"כ לקחו את כל הנותרים לבית הקברות, העמידו שם והתכוונו לירות בכולנו ולחסל אותנו, ובענין הזה התבלט במיוחד אותו אחד שקראו לו שמשון, שבעצמו לא ירה כל-כך הרבה, אך נתן הוראות לכל הכיוונים ופיקח על ההרג ביחריצות רבה. (אלא שאז הגיעו איזה 50 או 60 איש מזכרון-יעקב...)". בהשוואת נוסח הרשימות לציטוט זה מהתיזה עולה שבראיון נוסף (תחתית עמ' 2 של הרשימות) מופיעות המילים "אבו ח'אלד מכחיש... ב. שמשון לא ירה בעצמו אלא פקד על האחרים לירות", ואילו בעמ' 3 של הרשימות, המסתבר כרישום מה שעלה בראיון השני (ר' הסברנו בסעיף 3 של "חומר בנדון" לעיל), מופיע בדיוק אותו נוסח: "שמשון לא ירה בעצמו אלא פקד על החיילים לירות". כהסבר לפער הקיים עומדים דברי תדי כי לפנינו יסודות של ראיון שני ועוד מפגשים) עם המרואיין. איננו רואים סיבה שלא לקבל הסבר זה.

הזנחה: אי ציון מעמדו של העד כעד ראיה להרג המוני

7. ראוי לציין את חשיבות עדותו של אבו ח'אלד כמי שמזכיר את ההרג של גברים שהוצאו מבין כלל התושבים והובלו מחוף הים ונורו. על אף שלא חזה בהוצאה להורג של קבוצות המוצאים (סה"כ כ-90 איש, לדבריו), הרי שציין במפורש כי כאשר נטלו אותו ואת שאר הגברים לבית הקברות כדי להוציא גם אותם להורג, ראו את אלה שנלקחו לפניהם הרוגים. הוא מציין זאת בתשובה לשאלה מפורשת של תדי [קלטת 14 ב 400].

אין בעמ' 137 של התיזה איזכור לנתון חשוב זה, המופיע כאמור בקלטת, אך אינו מופיע ברשימות תדי במקום המתאים (עמ' 1 למטה ברשימותיו). לאור ערעורו של עו"ד ארדינסט על מעמדם של עדי שמיעה, או עד שראה לקיחת האנשים אך לא ראה הוצאתם להורג (ר' למשל מסקנות עו"ד ארדינסט לגבי עדות נמר גירבאן, שבמכתבו לוועדה, סעיף 46 הוא מציין "נמר אומר למר כץ שהקריאו שמות של משתפי פעולה אשר נלקחו. הוא לא אומר במילה ובחצי מילה, דבר וחצי דבר, על כך שלקחו אנשים לבית הקברות וירו בהם...), יש לראות בהיעדר איזכור נתונים אלה שבעדות אבו ח'אלד כשל של תדי, ומאידך גם ראיה על חלקן המרכזי של הרשימות בהכנת ניסוחי ציטוטים שעלו בתיה למול משניותן, ואולי זניחותן, של ההקלטות המקוריות של הראיונות.

הדברים שקבענו בסעיף זה אינם באים להעיד שאנו מקבלים את עדותו של העד לעצם קיום ההוצאה להורג, או את כל פרטיה או מקצתם. הם באים להעמיד את ערכיותה ביחס לעדויות האחרות שבתיה ושהיו לנושא מחלוקת לגבי דרך השימוש בהן.

תימצות ממצאים:

- א. אי התאמה משמעותית בין הרשימות לבין ההקלטה
- ב. העדר נתונים: אין ציון שלפנינו עדות שמיעה
- ג. תרגום לא מדויק, אפשרות של אי דיוק חמור, סתירה מהותית במסגרת הרשימות

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 180-538) בשיקלוט עצמי של חבר הוועדה
2. עמודי התיזה 121-122
3. רשימות תדי עליו (2 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (ב), סעיפים 27-38 "לא ראה, למרות נסיונות כך; בעצם, אני אישית ניצלתי על ידי..."
- פרוטוקול המשפט עמ' 17-21
- נספחים, נספח ב 121-122+תימלול הקלטת
5. תמליל ראיון אבו נאיף של החברה שהאוניברסיטה שכרה

הקלטת הרלוונטית:

קלטת 180-538

ניתוח מפורט של הממצאים:

בעיות בהתאמת ההקלטה לרשימות

בעייתיות רבה בשל הפער בין הקלטת לבין הרשימות.

- א. כל העמוד הראשון של הרשימות אינו מזהה בקלטת, להוציא השורה שלפני האחרונה, "גם דוד אחר שלו בנו נורה לעיניו ע"י חייל בדם קר", שמקומה ב[קלטת 15 227-254]. אך בהקלטה התיאור מפורט, והדים לפירוט זה הועלו בתיזה באמצע עמ' 121, כך שברור שאינם מבוססים על משפט זה.
  - ב. חסר ברשימות ביטוי לכל מה שנאמר בקלטת בין התחלת הקלטת הראיון [180 ב 15] לראשית עמ' 2 של הרשימות, המביא את דברי מרואיין נוסף שהצטרף לראיון עם אבו נאיף בשם מחסן מראעני, תושב פרידיס שהגיע לכפר יומיים לאחר הכיבוש [15 ב 328 ואילך].
  - ג. לפני דבריו של המרואיין מראעני קיימת קטיעת הקלטה [15 ב 306-309]. משכה האמיתית, אם קרתה בגוף הראיון, אינו ידוע. המרואיין מראעני נשמע כשהוא כבר שקוע בתיאור הבורות לקבורה שהכין עם אחרים. בניגוד לאבו נאיף, שהראיון עמו התקיים בעברית, מדבר עד זה בערבית. דבריו מופיעים בראש העמוד השני של רשימות תדי. מאידך, בציטוט העדות שלו בעמ' 149 בתיזה מביא תדי רק את שרשם בראש עמ' 2 של רשימותיו.
  - ד. בשאר עמ' 2 של רשימות תדי זיהינו את כל שנאמר בהמשך הראיון, עד סיום ההקלטה. מהיכן הובאו הדברים המופיעים בעמ' 1 של רשימות תדי? אפשרי כי הם עלו בקטע שנקטע, טרם נשמעים דברי המרואיין מראעני. עם זאת, אין זה ברור למה אין ביטוי ברשימות תדי לכל מה שאמר המרואיין אבו נאיף עד לדברי מראעני. היה צפוי למצוא בראש עמ' 1 של רשימותיו. תדי מבהיר (1 יוני 2001) כי כנראה שאבד עמוד של הרשימות. עדיין קשה לשחזר את היחס בין עמ' 1 של הרשימות לבין מהלך הראיון!
- אגב, תקלה בהקלטה אותרה גם ב-15 ב 328, אך משכה שם קצר ביותר (לפי השוואה לרשימות).

ציטוטים בלתי מדויקים

1. ניסוח תדי בעמ' 121 כאילו המרואיין "חזר ואמר" את הביטוי "לא כדאי לדבר" אינו מדויק. הביטוי מופיע רק פעם אחת [15 ב 190]. הביטוי "אני לא יכול להגיד" [15 ב 218] אינו בהקשר "התחמקות", או ההתלוצצות "יש אחד שעוד לא (מת)" [15 ב 200 לערך] אינם מצדיקים לדעתנו ניסוח זה של תדי בעבודה.
2. הציטוט (אמצע עמ' 121 בתיזה) המתאר מות בני המשפחה בביטוי "נרצחו, מחוץ לקרב" חסר אחיזה בטקסט המוקלט. אם הוכן בעקבות תיאור מות בני המשפחה בתחתית עמ' 1 של הרשימות, הרי אלה מילותיו המסכמות של תדי.
3. לפסקה באמצע עמ' 121 של התיזה ובה תיאור הדוד ובנו והרג הבן נציין כי מה שמוצג כציטוט אינו אלא פרפרזה של תדי. בייחוד סימן את האמירה "למשל" שבראשיתה, ואת "לאחר מכן הגיעו החיילים היהודיים, שחיפשו אחר תושבים) שהסתתרו בכל פינות הכפר". כאמור חסר בידנו עמוד רישום, אם היה קיים.
4. בדומה לכך הניסוח שבפסקה בתחתית עמ' 121 של התיזה ובה תיאור בני הדוד שנהרגו. כאן מציין תדי "וגם ראיתי, חלקית, מה שקרה להם...". כזכור מסביר תדי במשפט (פרוטוקול המשפט, עמ' 18), כי החלקיות היא בכך שראה כי לוקחים אותם.
5. הכנסת "בעצם", כך לשון תדי ולא אבו נאיף, בהקלטה [15 ב 469], בסוגיית הנצלנות נראית מגמתית, לאור מיקום שתילתה.

סתירה ברשימות בין "לא ראה בעיניו רצח" לבין "7 בני משפחתו... נהרגו בעיניו"

ר' פירוט בגוף הדו"ח בפרק ב', סעיף ב' 2.

**אבו אלעבד, תופיק אלעבד אבו צלאח (מרואיינים שבדק גירייס)
תימצות ממצאים:**

- א. אין איזכור שלפנינו עדות שמיעה ולא ראייה (במשפט מציין תדי להגנתו כי גם לא איזכר שהוא ראה, ר' פרוטוקול המשפט עמ' 52 שורה 5).
- ב. כל המיוחס לעד ע"י תדי אמנם מופיע (למול נסיון ארדינסט להציגו כמסלף).
- ג. על השמטת נתוניו פחותי הערך של העד, ר' ניתוח למטה.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 23 ב 340-743)
2. עמודי התיזה 160 סוף-161
3. רשימות תדי עליו (2 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (ו), סעיפים 55-58 "ייחוס דברים כוזב, לא כולם ולא מקצתם" פרוטוקול המשפט עמ' 51-52
נספחים, נספח ו עמ' התיזה 161
5. הבהרה של תדי לסיבת אי אזכור היות העדות עדות שמיעה (טלפונית בשתי שיחות), ר' גוף הדו"ח.

הקלטות הרלוונטיות:

קלטת 23 ב 340-743

ניתוח:

דיוק בציטוט העד

בתיזה עמ' 161 מוזכר הרג אנשים רק בגלל שנמצא אצלם נשק, ושסה"כ הרוגים היו 85 גברים. נתונים אלה מופיעים ברשימות ראיון עם אבו אלעבד, עמ' 1 אמצע.
דיוק חלקי בהבאת דברי העד מתגלה בציטוט "אלה שירו היו חיילים אבל שמעתי שהקצין האחראי על הכל היה שמשון מגבעת עדה". ניסוח זה הוא בהתאם לרשימות (אמצע עמ' 1). בהקלטה [23 ב 462 ואילך] אומר המרואיין כי אולי ההרג לא בוצע בהוראת המפקד (מזהה את שמשון כמפקד) אלא באורח ספונטני, בלתי מתוכנן (عفوي).

שאלת עדות השמיעה ואי הצגתה ככזו

ברשימות תדי כלל לא מופיע איזכור של עדות שמיעה, בעוד שבקלטת הוא עומד על אבחנה זו היטב. אמנם הוא מציין ברשימות "היו אנשים שהרגו אותם בגלל שהיה נשק אצלם", בדומה לניסוח שבוחר בתיזה, בעוד שבקלטת (23 ב 418) אומר העד "יש אנשים, (ש)אמרו שהרגו אותם" (فِيهِ نَاسٌ قَالُوا أَنَّهُ قَتَلُوهُمْ). אך בהגיעו לשאלה "כמה הרגו בעלי נשק?" נענה תדי "לא יודע" [23 ב 435], וכן בתיאור הממשיך של ההרג שביצעו חיילים הוא מציין "לראות לא ראינו" [23 ב 503]. מיד אחר כך הוא מבהיר את מהות הערכתו כי מי ששמו נקרא ברשימה והלך ולא שב, הוצא להורג באמרו [23 ב 504] "הלך ולא שב פירושו מת" ומוסיף "אך יש אנשים זולתנו, אולי הם ראו" (أما فِيهِ نَاسٌ غَيْرَنَا يُمْكِنُ شَافُوا). הוא חוזר על אמירה זו במדויק, כולל מילת "אולי" לאור בקשת תדי, שיחזור לשם הבהרה.
את הנתונים הללו לא מעלה תדי ברשימותיו, אלא רק מה שבהמשך ב-23 ב 516 (המשפט "את השלמת המידע עשינו בכלא אח"כ"). גם מה שקדם, על האפשרות שההרג שביצעו החיילים היה ספונטני ולא בהכוונת הקצין/קצינים, השמיט תדי ברשימותיו. אין לשלול את האפשרות שבעת הראיון הייתה ההשמטה משום תחושה של דלות האינפורמציה.
מהאזנה להקלטה עולה כי בעת הסיפור יכול הקורא ללכת שולל ולסבור כי הדברים הם של עד ראייה. עם זאת, זכור כדלעיל שתדי הרבה לשמוע מהעד כי עדותו אינה מראייה.
בשיחת הבהרה (טלפונית 5. 24) מסר תדי כי החלטתו שלא לציין היותו עד שמיעה בלבד באה כמשקפת את הדרך שבה מסר את אבו אלעבד את דבריו לאורך הראיון, שרק בהמשכם הזכיר בו את השמיעה מכלי שני. ר' ביקורתנו בגוף הדו"ח (פרק ב', סעיף ב' 6).

אבו פהמי, עלי עבד אלרחמאן אלערג'א דקנאש (מרואיינים שבדק גרייס)
תימצות ממצאים:

- א. ציטוט בודד ללא זכר בקלטת וברישום.
- ב. ציטוט שלא אותר בקלטת אך אותר ברשימות תדי.
- ג. 3 אמירות המרמזות על הרג המוני.
- ד. בעיות: באיתור פערים בין הקלטת לרשימות, בכיסוי מפגש שני עם אבו פהמי.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 15 א 1110-737; 15 ב 180-001)
  2. עמודי התיזה 115, 118-120
  3. רשימות תדי עליו (4 עמודים)
  4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (א), סעיפים 15-26 "ציטוט כוזב ההופך ב-180 מעלות/שקרי ומסולף, הדברים הינם חמורים מאד"
פרוטוקול המשפט עמ' 9-16
נספחים, נספח א עמ' 118-120 בתיזה+תמליל (ממוספרים כעמ' 11-13)
  5. תימלול הראיון עם אבו פהמי של החברה ששכרה האוניברסיטה
- הקלטת הרלוונטית:
1. קלטת 15 א 1110-737 (סוף דבריו ב-1100)
  2. קלטת 15 ב 180-001

ניתוח ממצאים:

משפט חסר במקורות

1. בתיזה עמ' 120 שורה ראשונה מצוטט אבו פהמי כמעיד על החיילים עם ברך שהולוכו את האנשים ופגעו בהם ("...הלכו חיילים עם מקלעי 'ברך' משני צידי האנשים ומדי פעם ירו והרגו ופצעו אנשים"). לא מצאנו זכר בקלטת או ברשימות למשפט המסומן לעיל בקו תחתי (עמ' 2 רשימות "לקחו אותם קבוצות קבוצות ושמרו עליהם עם ברנים").
נסינו להסביר היווצרות המשפט המצוטט כביכול לפי דרכו של תדי ללכד אמירות שהשמיע המרואיין במקומות שונים לכדי ציטוט אחד בתיזה, אך לא מצאנו הסבר כיצד יכול יסוד ההרג המוצע במשפט המסומן להשתבץ עם המשפט שלפניו, לא על יסוד הקלטות ולא על יסוד הרשימות.
אגב, התיאור של החיילים ההולכים עם מקלעי ברך המופיע ברשימות ובתיזה כדלעיל, הוא שיבוש של מה שנאמר בראיון ונשמע בקלטת, שבה מוזכרים מקלעי הברך בהקשר של הצבתם בשני צדי הציבור שלוקט על חוף הים, ולדברי אבו פהמי נועדו, ביחד עם הסירות שבמים, לחסל את העומדים על החוף, וכך היה קורה לולי הגיעו אנשי זכרון יעקב (15 א 795 ואילך): النتيجة دخلوا علينا، صفونا على البحر على البنيان اللي بعدو اسآ بتعرف اللي هو هناك هو. منه ومغرب. نصبوا من هنا برين ومن هناك برين وخطوا شخاتير في البحر هاي بقا عشر خمسطعشر شختورة صيد من شان يضربوا هذول اللي احنا هيك. أجوا ثلاثة من زخرون يعقوب... "בסיכום חדרו לתוכנו. אספו אותנו על (חוף) הים, לצד הבניין שעודנו (שם) עכשיו, אתה יודע, שהוא שם, הוא עצמו. מערבה ממנו. הציבו מכאן ברך ומשם ברך ושמו סירות בים. אלה, היו עשר חמש עשרה סירות דיג כדי לירות באלה כלומר אנחנו. באו שלושה בזכרון יעקב...").

משפט המופיע ברשימות

2. בתיזה עמ' 120 למטה "הרבה נהרגו בצורות שונות ומשונות; הרבה חיילים ומפקדים 'קטנים' ירו והרגו מתוך יזמה, עפ"י העקרון האומר 'חסל בטרם תחוסלו!' (اقتل قبل ان تقتل) ויתכן גם, שאחדים או אף רבים מן ההרוגים מצאו את מותם בגין "יזמות פרטיות" של מפקדים מקומיים, אשר לא דווקא היו מתואמים עם כל השאר, או עם מפקדיהם הראשיים". לא איתרנו את הקטע בקלטת, אך הוא מופיע ברשימות, עמ' 3. בהבהרותיו תוהה תדי אם הדברים הוקלטו, שכן זהו מהראיונות הראשונים ובלטו בו קשייו לקיים את הראיון בדרך תיעוד שתיתאם את כוונותיו.

חשיבת המרואיין כעד להרג המוני – נתונים מהקלטת

3. קביעתו של עו"ד ארדינסט כי אבו פהמי הוא "עד מרכזי מבין פליטי טנטורה, המכחיש לחלוטין התרחשותו של טבח" (מכתבו לוועדה, סעיף 24) מתבססת על אמירה מפורשת, בתשובה לשאלה מפורשת [קלטת 15 א 1066]. מנינו 3 אמירות בקלטות וברשימות תדי שמהן עולה כי המרואיין חווה סכנת חיסול במסגרת הרג המוני שהתרחש (נקודה א' להלן) או עמד להתרחש (נקודות ב'-ג'):
א. המרואיין מצטט דברי הזכרונאים לחיילים "מה עשיתם כאן, למה הרגתם את האנשים כך ברחובות" (شو عاملين هين [או هيك], ليش قاتلين الناس هيك بالشوارع؟)
ב. נכונות המרואיין להיהרג תוך נסיון בריחה מהמקום בו עסק בקבורת חללים, לאחר ששותפו מבין העברית קלט כוונה להרגם לאחר שיסיימו הקבורה "אמרת לי שיפגעו בנו הכדורים בבירחתנו ושנמות, עדיף בעיני על כך שיבואו ויירו בנו (יהרגו אותנו) (אנא קלתי לה יעני ביصیبنا رصاص واحنا يعني نموت ولا اشكرا خبر ييجوا يطخو فينا). קדמה לכך אמירתו של שותף אבו פהמי ששמע הנחיית חייל לחבריו "אמר להם: לאחר שיסיימו את הבור לאלה,

שימו אותם והוא ישמש... שיחפרו, ויהיה גם להם" (قال لهم: وبعد ما يخلصوا الجورة لهذول فحطوهم بدو يكون... حتى يبَحشوا يكون للأخريين).
ג. הופעתו של אריה נידרמן למקום הקבורה ופניית הערבי שעִימו עסק אבו פהמי בקבורה אל אריה כי יוכיח עצמו כמסוגל להושיעם במילים اليوم يومك.

חסר בקלטות למול הרשימות

4. נסינו לברר באיזה שלב בראיון יכול היה אבו פהמי להשמיע את הדברים על הרג במקומות שונים בכפר, יוזמות פרטיות ו"חסל לפני שתחוסל" (עמ' 3 בדפי הרשימות של תדי). אפשרות קיימת כי הדברים נרשמו בין סיום צד א' של הקלטת למעבר לצד ב'. בהברות שקוימו עם תדי לא סייע להבנת פן זה מעבר להערכה שאולי לא הופיעו הדברים בהקלטה (ר' סעיף 2 לעיל).

ראיון נוסף עם א"פ

5. בראש עמ' 4 של רשימות תדי על אבו פהמי מופיע תאריך 97. 4. 6 (כותרת "אבו פהמי") והעמוד מציג נושאים שאינם בקלטת, כסיפור האונס, רשימה לאיתור (נושאי נשק?) ובורחים.

אבו ריאצ', מחמד עבד אל ראזק חצאדיה (מרואיינים שבדק גיריס)
תימצות ממצאים:

- א. ציטוט המהווה לקט.
- ב. קטע (שנעדר בתמליל, שהמתמלל לא הצליח לפענח) על הרג גברים.
- ג. הבהרה להקשר אמירת אבו ריאצ' כי יעקב אפשטיין הציל אנשים מהרג, לעומת האינטרפרטציה של עו"ד ארדינסט לקטע זה.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 173-827)
2. עמודי התיזה 151-152
3. רשימות תדי עליו (2 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (ג), סעיפים 39-43 "ציטוט כוזב, במפורש לא נכח, עדות שמועה, שמע שיעקוב המחיתאר הציל טרם הריגה".
פרוטוקול המשפט עמ' 23-24, 27-30
נספחים, נספח ג עמ' התיזה 152, תמליל הראיון בן 12 עמודים.

הקלטות הרלוונטיות:
קלטת 19 ב-827

ניתוח נתונים:

לקט אמירות בראיון מוצג כציטוט אחד

1. בתיזה עמ' 152 מצוטט אבו ריאצ' כמי שאומר "ידוע לי שירו לאחר הקרב בצעירים ושהיה בכפר הרג גדול, גם לאחר שהכול נכנעו ופסקו מלהילחם. היתה אווירה של הפקרות וכל אחד שם עשה כטוב בעיניו".

למול טיעונו של עו"ד ארדינסט כי הציטוט בדוי, סעיף 40 במכתבו לוועדה (הנושא עולה בפרוטוקול המשפט רק ברמיזה בעמ' 30 שורה 6 ושם שורה 17), הסתבר לנו כי אכן נאמרו הדברים בקלטת, אך המוצג כציטוט שלם ואחד הוא בעצם לקט של דברים ממקומות שונים בהקלטת הראיון, ובמקום אחד אין ביטוי לנאמר בראיון בתמליל ארדינסט, משום שהמתמלל נמנע מלתמלל קטע ראיון שברקע הרעיש קול המואזין ברמקול (ר' עמ' 11 בתמליל שם מציין המתמלל "המואזין בחוץ גרם למובנות נמוכה", ואילו אנו פיענחנו את הקטע (ר' להלן).

התיאורים מופיעים ברשימות תדי, עמ' 1-2:

א. בעמ' 1 אמצע רשם תדי "ממה שספרו לנו – ירו גם בצעירים אחרי תום הקרב".

ב. בעמ' 2 רשם תדי "היתה הפקרות וכנראה איש הישר בעיניו עשה".

מיקום אמירות אבו ריאצ' בקלטת הוא:

א. קלטת 19 ב-380 [כלומר, בשלב מוקדם של הראיון]: (בעברית) "יש כאלה שנהרגו בזמן המלחמה יש כאלה שנהרגו אחרי. בחרו בכמה צעירים ו... (לא ברור-הערתנו). תדי: ירו בהם". [הערתנו: תדי מוודא הבנת האמירה המעורפלת, אין אישור או תיקון של המרואיין. המרואיין והמתרגם נהגו לתקן או להבהיר במקרים שהבנת תדי שגויה. סביר בעיני כי אבו ריאצ' התכוון להרג, ממש כמו במשפט הקודם]

ב. קלטת 19 ב-745 [כלומר, בשלב מאוחר של הראיון] (בעת קריאת המואזין), ובה מוצג

המצב דאז כ"אנדרלמוסיה" (فوضى) ובה אמרו החיילים (לעצמם) [קלטת 19 ב-750]

"הירגו ושחטו ומה שיהיה יהיה" (اقتلوا واذبحوا وشو اللي يصير يصير).

תוספת דברים שאינם מזהים בקלטת וברישומים, אי איזכור מעמדו כעד שמיעה:

המשפט "ידוע לי שירו לאחר הקרב בצעירים ושהיה בכפר הרג גדול, גם לאחר שהכול נכנעו ופסקו מלהילחם" נותח לעיל להבהרת יחסיו למשפט הבא שבציטוט שבתזיה. הקטע מתוכו המסומן כאן בקו אינו מופיע בהקלטות וברישומים, ולמעשה גם המשפט שאחריו. קשה לדעת לאיזה משני המקומות בראיון, שאליהם קישרנו את שני חלקי הפיסקה המנותחת לעיל, ייחס תדי את המשפט שתחתיו מתחנו קו.

ניתן לבחון קשר אפשרי בין תוספת המשפט הנ"ל בתיזה לבין היעדר ניסוח חד משמעי שעדות אבו ריאצ' היא עדות שמיעה. על מעמדו כעד שלא נכח בטנטורה ביום הכיבוש ניתן למצוא במילה "שמעתי" בראשית עמ' 1 של רשימות תדי לראיון (שם בהקשר לדיעות על שימוש הכובשים ברכבת; "בכיבוש הגיעו גם ברכבת. שמעתי. פסי הרכבת הפרידו..."), ובניסוח דבריו על הרג הצעירים במחצית אותו עמוד של הרשימות "ממה שספרו לנו - ירו גם בצעירים אחרי תום הקרב".

רמיזות לאי היותו נוכח בכפר בגוף התיזה מופיעות בעמ' 151, שם הוא מוצג כדלהלן "ב-1948 היה מחמד הנער תלמיד בית-הספר לבנים שבטנטורה והיה מצוי בענייני הכפר עד עצם יומו האחרון". וכן בעמ' 152, שם מוחלף הביטוי "ממה שספרו לנו (- ירו גם בצעירים...)" בביטוי "ידוע לי (שירו לאחר הקרב בצעירים...)". בקלטת נאמר במקום זה "ממה ששמענו, מאלה שבאו, מאנשים...". ניתן לתהות עד כמה ביטויים אלה מהווים אמירות שבהן מכוון תדי את הקורא בבירור להכרת מעמד עדותו של אבו ריאצ'. נראה לנו כי לא ניתן לפסוק בוודאות לצד כלשהו. יוזכר כי בפרוטוקול המשפט עונה תדי תשובה מתחמקת לשאלת עו"ד ארדינסט "איך אתה מביא את הציטוט (הכוונה לציטוט "ידוע לי... הנ"ל - הוועדה) מבלי לציין שאבו-ריאד לא היה בטנטורה?" תשובתו היא "לדעתי כן אמרתי. אני מפנה לעמ' 152 (לעבודתי). אבו-ריאד לא אמר לי שהוא היה בזמן הקרב בטנטורה".

עדות המרואיין על הצלה ממוות מתייחסת רק לאנשי פרידיס שעסקו בקבורת אנשי טנטורה – תיקון לארדינסט במכתב עו"ד ארדינסט לוועדה, סעיף 42, הוא מציג עדות שמיעה (במקור "עדות מפי השמועה") של אבו ריאצ' לפיה "לא נהרג לאחר הקרב אף אחד כי יעקב אלמוחתאר... הציל את כולם". ארדינסט מפנה לעמ' 10 של תימלול הראיון. כמו כן עלה הנושא במשפט, ר' פרוטוקול המשפט עמ' 30 שורה 15 ואילך. קטע זה של הראיון מופיע אצל תדי ברשימותיו, עמ' 2 למעלה ("יעקב המוחיתאר הביא אנשים מפרדיס לקבורה. החיילים רצו לירות בהם ויעקב מנע זאת"). קטע זה מופיע גם בקלטת. לראשונה מוזכר הנושא בקצרה ב-19 ב 618, ואילו הקטע שאליו התייחס ארדינסט מיקומו ב 19 ב 649. התמלילן עמד על שני מקומות אלה בתימלולו בעמ' 10.

יוצא כי עוה"ד ארדינסט נוטל את עניין הצלת הקוברים מפרדיס על ידי יעקב אפשטיין ומכלילו על כל סוגיית אפשרות ההרג לאחר הקרב, אולי על שום שהסיפורים על הצלה מהרג נקשרים לאפשטיין הן בקשר לאנשי טנטורה הן בקשר לאנשי פרידיס הנזכרים כאן כקוברים.

- א. סיגנון מעורפל של תדי העשוי להביא לשכנוע הקורא במה שלא נאמר
- ב. סוגיית הסגנון החפשי בציטוטי התיזה המתרחק מאמירות שבמקורות תדי.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 6 כולו+6 חלקי).
2. עמודי התיזה 158-159
3. רשימות תדי עליו (4 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (ח), סעיפים 71-76 "כלל לא נכנס לכפר, אין בתמליל זכר... כי היה עד להרג המוני..." (תדי משיב כי לא ראה, אך ידע)
פרוטוקול המשפט עמ' 53-54; הויכוח שם אם ניסוחו של תדי בתיזה על השתתפות חלקית של ענני בקרב כמוה כציון שעדותו אינה מראייה.
נספחים, נספח ח עמ' 158-159 בתיזה+תמליל (60 עמודים)

ניתוח נתונים:

סגנון מעורפל, אי איזכור מעמדו של המרואיין כמי שאינו עד ראייה

1. בתחתית עמ' 158 של התיזה מתחיל תדי לטפל בעדות ענני ומסביר את עדותו החריגה המזכירה הרג המוני למול מרואינים אחרים של החטיבה שלא זכרו תופעה זו. הוא מסבירה במילים הבאות "אך כסייר - השתתפותו בלחימה עצמה היתה חלקית למדי. אולי משום כך ואולי מסיבות נוספות(....)".
תדי משתמש בסגנון בלתי ישיר, הן באי אמירה מפורשת שלא היה בכפר (ולכן, כך ניתן להבין, לא נטל חלק בהרג ולא היה שותף לקשר שתיקה כמו האחרים), והן באי ציון כי שמע מילים מפורשות של ענני כי בכפר התרחש הרג המוני. תדי מתנסח (סוף עמ' 158-ראשית עמ' 159 של התיזה) "בניגוד למרואינים אחרים מבין חיילי "אלכסנדרוני" לשעבר, אשר על אף שאלות חוזרות ונשנות רבים מהם, באופן כלשהו, לא זכרו תופעה של הרג המוני בטנטורה - אלחנן זכר, ואף חיפש הסברים למה שהתרחש בטנטורה ביום כיבוש הכפר". כאן מביא תדי ציטוט של סיבות לרצון נקמה של החיילים.
2. ברשימות תדי מוזכרת "חלקיות ההשתתפות בלחימה" במילים מפורשות בראש עמ' 2: "הסייר בד"כ לא השתתף בקרב עצמו. הוביל ויצא מן התמונה". במחצית עמ' 2 הוא מפורש יותר באמירה "לא נכנסתי כ"כ לכפר בטנטורה". אם "כ"כ" הוא קיצור של "כל כך", ניתן להבין איך ניסח תדי בתיזה את המשפט על ההשתתפות החלקית למדי בלחימה.
בתמליל הראיון מתנסח ענני, כפי שגם ציטט ארדינסט במכתבו לוועדה (סעיף 73), "אני הושב שלא נכנסתי לכפר, זה באמת מעורפל, הבאתי אותם עד קו הלחימה והלכתי".

סגנון חפשי ועיבוד אמירות המרואיין

3. בהמשך ישר למשפט "לא נכנסתי כ"כ..." מופיע ברשימות תדי בעמ' 2 המקביל לפיסקה המתרצת את אירועי טנטורה החריגים. להלן ההשוואה:

רשימות

ייתכן שמה שקרה בענין ההרג קשור בכנס וחסון (!) על אבדנים בכפר סבא וחברים טובים שהלכו לאיבוד לאנשים...

התיזה

האמן לי, לילות רבים מאד במשך השנים שחלפו העסיקה אותי השאלה מה קרה לנו באותו יום בטנטורה. יתכן שמה שקרה קשור בזה ששבוע קודם לכן איבדנו הרבה מטובי חברינו על כפר-סבא

המשפט הראשון בציטוט התיזה דלעיל, על השאלה שהעסיקה אותו לילות רבים, אינו מופיע בניסוח זה או בניסוח קרוב ברשימות תדי. ניסוח קרוב מופיע בתמליל הראיון, באמצע עמ' 27 (מעט לאחר החלק בעמ' 26 שבו ציין שלא נכנס לכפר ובו, בתשובה לשאלת תדי על הסיבה לכך "שהאנשים היו בכזה טראנס יותר מאשר במקומות אחרים, שלפי כמה וכמה עדויות נכנסו שם בחמת זעם בכל מי שראוי"), הוא אומר "זה סיפור שאני ניסיתי לארגן לי אותו במחשבה אחרי המלחמה". בהמשך התמליל מעלה ענני את ההסבר הקשור בתחושות הלוחמים.

להערכתנו מהווה המשפט "האמן לי..." שבתיה פרפרזה לזה שבקלטת שאת תימלולה בנדון הצגנו לעיל. הניסוח שבחר תדי בתיזה עשוי להיות מתוך זכרון לאמירה משמעותית מתוך הראיון, או כמקבילה סגנונית מקטבת ברוח החופש שנטל לסגן אמירות מרואינים, לאחר שמיעה חוזרת של הקלטת.

יש לשים לב שברשימותיו הוסיף תדי את המילים "בענין ההרג" (מתחנן לעיל קו תחתי), שסביר כי הוא להבהרה למה שענני אכן התכוון אליו בשיחה, גם אם אמירותיו פחות מפורשות.

מסקנה

הציטוט שבתיה מוצא סימוכין במקורות עבודתו של תדי, דהיינו בקלטת וברשימות. בעייתיות קיימת בניסוח המעורפל של מעמדו של ענני כעד, וכן בפער שבין קביעתו של תדי כי הוא מעיד על "הרג המוני", בעוד שאין הוא מצטט אמירה כזו, ואף התימלול בכללותו אינו מאפשר להגיע למסקנה כזו, אף שנרמז על הריגות שלא במסגרת הקרב.

בעייתיות זו בשני היבטיה מעמידה סימן שאלה, האם ניסוחי תדי תמימים, או שיש בעירפול כוונת מכוון, להוביל את הקורא לקבלת הנחה כי ענני המתחבט בשאלות מצפון המצוטטות במפורש (ובמקוטב) אכן אישר בראיון במפורש קיום הרג המוני (בהדגש המילה "המוני") בטנטורה.

- א. ציטוטים שאינם בגדר מה שאמר מילולית העד.
- ב. ייחוס דברים שלא אמר.
- ג. התעלמות מאמירות מפורשות של גרף על אי קיום טבח; התעלמות מהתכחשות גרף לפעילות הצלת חופרי קברים שביצע כביכול יעקב המחיתאר.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת ב 4 500 בערך-1106+5 077-000) בשיקלוט חבר הוועדה (5 מעט, לא ברורה)
2. עמודי התיזה 126-128, 130-131
3. רשימות תדי עליו (3 עמודים; לדפים אלה מצורפים דפי ראיון עם אשר ברייטברט)
4. עמ' 108 והע' 70-71 בעבודה (דיווחו על יעקוב אפשטיין)
5. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה ("א"), סעיפים 96-101 "ירשלות, שרלטנות ומגמתיות" פרוטוקול המשפט עמ' 31-34
נספחים, נספח י"א 128, 108+מסמך מורי הדרך

הקלטות הרלוונטיות:

1. קלטת ב 4
2. קלטת א 5

ניתוח נתונים:

פערים – השוואת הקטע למקורותיו

1. מתוך שבעה קטעי ציטוט המיוחסים ליוסף גרף בראיונות עימו, המופיעים בתיזה עמ' 126-128, 130 אנו מתייחסים להלן לקטע הששי (חלקו העליון של עמ' 130 בתיזה). להלן טבלה המציגה את הקטע בהשוואה למקורות הראיון, כלומר, בהשוואה לרשימות ולקלטת:

רשימות תדי	מיקום בהקלטה (+הבדלים)	קטע 6 בתיזה (עמ' 130; קו-לתוספות)
עמ' 1: צעקתי להם לא להתקדם מהר מדי ואז חטפו רציני ובתגובה הסתערו לפנים והרגו כמעט את כולם. בסוף 140-150 הרוגים תוך כדי הכיבוש היו גם כאלה שירו בהם בכפר לאחר הכיבוש	ב 4 530: צעקתי... ...ואז הסתערו עליהם והרגו כמעט את כולם	כאשר יתר האנשים שלנו ראו מה שקרה הסתערו לפנים והרגו את כל מי שהיה בדרכם וכך הם עשו גם לאחר מכן בתוך הכפר <u>כמעט ללא כל הבחנה</u> ... חבריהם של החללים מפלוגה ג' הלכו בכפר וטבחו בכל מי שראו. הם פשטו בכפר, ירו והרגו את כל מי שראו, <u>שדדו ובזזו את כל מי נמאין שרוב ההרוגים המקומיים נהרגו מחיילי פלוגה ג' שנכנסו באמוק</u>
עמ' 2: חברים של חללי פלוגה ג' הלכו בכפר ושחטו וטבחו בכל מי שראו... החיילים פשטו בכפר הרגו מי שראו ושדדו וירו במי שמצאו ובזזו	ב 4 630... היו כמו מטורפים... אין "אמוק", כי אם בדברי תדי עצמו בתיאור החיילים ב-4 787!	<u>ומה שמצאנו</u> ... נראה לי שרוב ההרוגים מטטורה באותו יום נהרגו מידי אנשי פלוגה ג', שלא נרגעו ממעשה הבגידה הזה שקרה להם, והיו רבים שירו בהם גם לאחר הכיבוש... לא פחות מ-140 או 150 איש נהרגו שם באותו יום <u>ואולי גם יותר</u> ...
	ב 4 786: ...ושחטו. מי שראו שחטו [תדי: באמוק]. ב 4 821: צריך היה להיות כאן, אך אין כלל דבר זה או דומה!!	

ניתוח ממצאים לקטע 6 – לקט קטעי עדות

2. קטע 6 שבעבודת התיזה המועתק בעמודה השמאלית לעיל, מתאר את ההרג שביצעו אנשי פלוגה ג' בכפר. הוא משלב שתי פסקאות בראיון הרחוקות זו מזו, הן בקלטות הן ברשימות תדי. פיסקה אחת מופיעה בקלטת ב 4 530 ואילך וברשימות תדי בעמוד הראשון באמצעו ("הכניעה הייתה באור ראשון...") ואילך) ואילו השניה ממוקמת ב-4 783 ואילך וברשימות תדי בעמוד השני בחלקו העליון ("חברים של חללי פלוגה ג'..."). כשמתאר תדי את ההרג בתוך הכפר ("וכך הם עשו גם לאחר מכן בתוך הכפר", בשורות 2-3 של עמודה שמאל המצוטטת מהתיזה לעיל), הוא מחבר לאמירה מעמ' 1 של רשימותיו על ההתקלות את הדברים שרשם מפי גרף בעמ' 2, מבלי לציין כי זוהי עריכת העדות.

ניתוח ממצאים לקטע 6 – סיגנון אמירות

3. האמירות המסומנות בקו בקטע התיזה (עמודה שמאלית) שונות מהמופיע בהקלטת הראיון ו/או הרשימות, לפי פירוט:
  - א. האמירה "וכך הם עשו גם כמעט ללא כל הבחנה" לא זוהתה בעמ' 1-2 של הרשימות, וכמוכן שאיננה מופיעה בהקלטת הראיון. אין זה ברור מדוע מצא תדי לנכון לציינה.
  - ב. אין זה ברור מאין הופיעה התוספת "ואולי גם יותר" בתיאור מספר החללים בין תושבי הכפר, למול נוסח הרשימות. ייתכן שתדי פירש את שניסח במשפט הבא ברשימות, שבו הבחין המרואיין בין הרוגים תוך כדי כיבוש לכאלה שנהרגו אחריו. להבנתנו ההבחנה חלה על מספר ההרוגים שצוינו לעיל. ייתכן שתדי סבר כי הכוונה לנוספים.
  - ג. את האמירה המתייחסת לשוד וביזה בכפר, המופיעה ברשימות ובתיזה, לא איתרנו בהקלטת הראיון.
  - ד. ברשימותיו ציין תדי כי חיילי פלוגה ג' "נכנסו באמוק" בבצעם הרג בתושבים. בהקלטה הוא נשמע משתמש בביטוי זה בעצמו [ב 4 787]. בתיזה אין הוא מביא ביטוי זה בציטוט המרואיין.

4. עמדנו על אמירות מפורשות בקלטת שבהן מכחיש גרף טבח מאורגן:

א. בתשובה לשאלה מפורשת של תדי [ב 584 "אתה אבל ראית גם משהו יותר מאורגן" המתייחסת להרג מאורגן, לעומת הרג הנקמה של חיילי פלוגה ג' שאותו תיאר גרף עד נקודה זו של הראיון, עונה גרף בשלילה, המחזקת אמירה קודמת שלו [ב 550], שאותה המשיך בתיאור מקרה אישי שחוהו בפעולת אותם נוקמים. אין לדבריו אלה ביטוי ברשימות (מקומו בחלק השני של עמ' 1) ולא בתיזה, לבד מהבאתו (וגם הבלעתו) בפסקה שהעתקנו וניתחנו לעיל, שם נאמר "נראה לי שרוב ההרוגים מטנטורה באותו יום נהרגו מידי אנשי פלוגה ג'..."

ב. באותו חלק של הראיון מכחיש גרף את סיפור הצלת חופרי קברים על ידי יעקוב [קלטות ב 605 ואילך]. תדי ציין זאת ברשימותיו (עמ' 1), אך לא איתרנו כל ביטוי לעדות זאת בתיזה.

ג. בתשובה לשאלת תדי, עונה גרף [קלטת ב 833] שהיה איסוף של האנשים, אבל לא גדול (לקראת פינוי הכפר מאוכלוסייתו). אין לדברים ביטוי ברשימות ובתיזה.

- א. מתוך 9 נקודות ראיון שנבחנו קיים דיוק מלא ב-5, ב-2 קיים אי-דיוק, וב-2 אחרות יש אישוש רק ברשימות תדי.
ב. ציטוטי תדי בנויים על עריכה של נתונים פזורים לכדי תמונה אחידה.
ג. אי שימוש בדברי המרואיין על הצעה שקדמה לכיבוש הכפר להסגרת נשק. ניתן לפרש אי שימוש זה כחלק ממסגרת התעלמות מבעייתיות העד או קלקול לתמונה שתדי יוצר.

חומר בנדון:

1. הקלטות דבריו קלטת 13ב; קלטת 14א; 14א (ראיון נוסף); 14ב 001- (סיום ראיון שני).
2. עמודי התיזה 89, 102, 128, 135-136, 147-149.
3. רשימות תדי עליו (10 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (י"ד), סעיפים 115-119 "סנילי, משקל מכריע לעדות מופרכת וחסרת שחר, מחקר מגמתי, נפסד ובלתי ראוי" פרוטוקול המשפט עמ' 56-57
נספחים, נספח י"ד עמ' התיזה 89, 102, 135-136, 147-149; תימלול ראיונות לאורך 76 עמודים.

הקלטות הרלוונטיות:

1. קלטת 13ב
2. קלטת 14א; 14א (ראיון נוסף); 14ב 001- (סיום ראיון שני)

ניתוח נתונים:

1. דיוק בנתונים בהשוואה לקלטת, בכמה מקרים בתוספת פעולת עריכה של החומר:
  - א. בתיזה עמ' 89 מציין סוקולר כי מנה 230 גופות. נתון זה עולה בהקלטת שני הראיונות.
  - ב. בתיזה עמ' 102 מופיעים ציטוטים משני הראיונות עימו על ראשית הלחימה. בדיקת ההקלטות מלמדת על דיוק בציטוט, אך יש להעיר כי הכוח מדרום הוא שנתקל (ובכך אבד גורם ההפתעה) ולא, כפי שניתן להבין מהמופיע בעבודה) הכוח שאותו הוביל סוקולר.
  - ג. בתיזה עמ' 128 מופיעים שני נתונים שעלו בראיון השני עם סוקולר לגבי זהות מורי הדרך והעדד יוסף גרף ברשימה, וגם נתונים אלה זהים למופיעים בקלטות.
  - ד. בעמ' 147 של התיזה מופיע ציטוט רחב של נתונים מהראיון (ללא הערה מרמזת על מועד הראיון). מצאנו בבדיקה כי מכלול הנתונים תואם את המושמע בהקלטת הראיון (או הראיונות?), אך הנקודה שבה ציין תדי בעמוד זה של התיזה כי זרים שנמצאו בכפר עוד טרם הכיבוש היו מגיסר אלזרקא ואולי מעוד מקומות היא איחוד נתונים בעריכת תדי ממקומות נפרדים בראיון.
  - ה. בתיזה עמ' 149 מצוטט סוקולר בעניין הפינני, הקבורה והתנפחות הגופות. מצאנו מיתאם בין המצוטט לבין המופיע בהקלטות.
2. נתונים שזוהו ברשימות ולא זהו בקלטות:
  - א. איזכור קיומם של שחורים בטנטורה, המופיע מפי סוקולר בעמ' 134 של התיזה, לא זוהה בהקלטות הראיונות (תדי מפנה בתיזה לראיון השני), אך הוא מופיע ברשימות תדי בשולי עמ' 3 של הראיון השני עימו.
  - ב. בעמ' 148 מופיע קטע על בית הכפר ועל עושרו. לא זיהינו אותו בתמליל, אלא רק ברשימות תדי. זיהוי הקטעים בכללותם בעמוד זה כמופיעים בראיון השני הוא מוטעה, וצ"ל בראיון הראשון.
3. אי דיוק בהבאת נתונים בתיזה/ציטוטים שמקורם לא זוהה:
  - א. בתחתית עמ' 135 מצוטט סוקולר כאומר "הקבוצה שלי הגיעה ראשונה לטנטורה והתחילו לצעוק לתושבים למסור את הנשק. הם יצאו עם דגלים לבנים ונכנעו מיד. חוץ מכמה יריות בודדות - לא היה קרב. אספו מהם את הנשק, העמידו אותם עם הידיים למעלה והלכנו לבדוק בבתים". המשפט המסומן בקו תחתיו אינו מאותר בקלטות וברשימות. ייתכן שתדי עיצב מחדש שני משפטים המופיעים בתחתית עמ' 3 של רשימותיו, כלקמן: "אספו אותם קודם לכן. נשק כבר לא היה להם".
  - ב. בעמ' 136 של התיזה בחלקו העליון מצוטט סוקולר כאומר "כשהכל נגמר - כל המקומיים שנכנעו קודם לכן ומסרו את נשקם כמובן, היו מתים". משפט זה לא זוהה על ידנו בהקלטת הראיון. בהשוואה לרשימות תדי, זיהינו את הקטע בראיון שבו קדמה למשפט זה האמירה "כבר התחילו לירות אחד על השני [כלומר גם הערבים ירו] וכי היו עוד [ערבים] בבתים", ואז, לשאלת תדי אם הללו שנהרגו היו ללא נשק, עונה סוקולר "לא יודע, בלי נשק, עם נשק. נהרגו, ירו בכול". (הקטע מופיע בעמ' 12 בתימלול ארדינסט). בבדיקת רשימות תדי איתרנו שתי פיסקות, אחת בכל ראיון מהשניים שקיים עם סוקולר, הנוגעות לעניין. באף אחת מהן לא עולה מה שניסח תדי בעמ' 136 של התיזה ושאותו ציטטנו בראש תת-סעיף זה. להלן תיאור שתי הפיסקות:
מפגש 1 (מאמצע עמ' 3 ברשימות): הם יצאו עם דגלים לבנים. נכנעו מיד. לא היה קרב.

יריות בודדים(!). העמידו אותם עם ידיים למעלה והלכנו לבדוק בבתים. פתאום צלף ירה בבחור שלנו מבין הבתים ואז התחילו יריות ונפצע בן אדם ברגל והתחילה מהומה ואז נהרגו כ-200 איש מבני טנטורה שכבר נכנעו. אני עצמי קברתי אותם. מפגש 2 (עמ' 9 חלק עליון ברשימות תדי): כשהרימו דגלים לבנים הם הרימו ידיים ועמדו ע"י חוף הים קרוב לבתים כ-230-200. צלף דפק לבחור שלנו ברגל בירך ואז התחילו בירי וירו החיילים לכל הכיוונים. זה קרה בראשית האור.

ג. בחלק העליון של עמ' 147 של התיזה מצוטט סוקולר כאומר "...היו כבר אז זרים בטנטורה, מג'סר א-זרקא ואולי גם מעוד מקומות." זיהינו כאן איחוד של שתי אמירות. האחת "כבר היו חיילים זרים בטנטורה", המופיעה כאמירת תדי המאושרת על ידי סוקולר בהקלטת הראיון השני (תמליל ארדינסט לראיון, עמ' 50 למעלה והמשכו) וברשימות הראיון, עמ' 1 ("לא ראיתי חיילים זרים בטנטורה רק אמרו לי"), והאחרת בעמ' 3 של רישומי אותו ראיון ("חסן א דיב ג'ורבאן מוחתאר ג'סר ברח לטנטורה כשהרגיש שמשהו הולך לקרות.") ובהקלטה (השווה תמליל ארדינסט לראיון, עמ' 66-67).

4. הערכתנו לגבי אי אזכור נתונים מתוך הראיונות עם סוקולר:
בהתייחסות לשאלות מהימנות העדות של סוקולר, הבאות לידי ביטוי בניתוח העדות על ידי תדי בעמ' 148-149 של התיזה, ראינו להעיר:
נראה שלתדי יש בעיה עם מהימנות העדות. דברי סוקולר "מקלקלים" עדויות אחרות (למשל בעניין משבץ). עם זאת נראה שאינו רוצה לוותר על המרואיין שכן סוקולר העיד פעמיים על קבורת 230 גופות.
תדי קובע כי האיש ידוע כישר ולא כהוזה ומנסה להסביר את הסתירות בין עדותו לעדויות אחרות (למשל עמ' 148) בכך שלא היה לו מספיק מידע וכו'.
תדי אינו מביא את דברי סוקולר בראיון הראשון (ר' בתמליל עמ' 6-7) על כך שהוצע לאנשי טנטורה עוד לפני פרוץ הקרבות למסור את נשקם ולהשאר במקום (אזכור ציטוט זה יכול היה לאשש את דברי סוקולר [עמ' 148] שתדי מנסה להפריכם, כי לו אנשי טנטורה היו מסכימים למסור את נשקם היו נשארים בכפרם כמו אנשי פרידיס וג'סר אלזרקא).

- א. שני משפטים משמעותיים (ברצף) שלא נאמרו: רעולי פנים מזהים לפי רשימות; חיסול מי שזוהו.
- ב. קיום אמירות מצוטטות בתיזה שלא איתרנו בקלטת וברשימות.
- ג. תדי נוטל חירות לשנות נוסח דברים שנאמרו בראיון.
- ד. עיבוד החומר בדרך קיבוץ חומר ממקומות שונים והצגתו כציטט אחד.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריה (קלטת 20 א 1110-542+20 ב 188-001)
2. עמודי התיזה 141-142
3. רשימות תדי עליה (2 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליה: מכתבו לוועדה (ה), סעיפים 49-54 "ציטוט כוזב, ציטוט שקרי, דברים... לא נאמרו... ואף הוכחו מפורשות למרות הפצרותיו ושידוליו של מר כץ"
פרוטוקול המשפט עמ' 60
נספחים, נספח ה עמ' 141-142 בתיזה+תמליל (ממוספרים כעמ' 7-14)

ניתוח מפורט:

1. אמירות שלא נאמרו בראיון והוכנסו לציטוט בתיזה
בעמ' 142 של התיזה כותב תדי שני משפטים המזוהים להלן ברצף בקו מתחתם, ואין להם זכר בקלטת הראיון וברשימות תדי:
"היו להם, לחיילים שני אנשים מחוץ לכפר, שבאו עם הצבא בלבוש אזרחי ועם פנים רעולים והם זיהו כל מי שחיפשו לפי רשימות שהיו להם וכל מי שהצביעו עליו מיד לקחו אותו וגמרו אותו..."
איתרנו ברשימות תדי את הפיסקה הדנה ברעולי הפנים בתחתית עמ' 1, שם נכתב "היו שניים שזיהו מחוץ לכפר. אלו היו מלובשים באזרחי ובאו עם הצבא עם פנים מכוסים".
תמליל הראיון בנקודה זו (עמ' 10 באמצע) מדויק ותואם את הנשמע בקלטת 20 א 900.
לאור נטייתו של תדי ללקט חומרים ממקומות שונים בראיון, ניסינו לאתר ברשימותיו את המשפטים הללו או דומיהם וברוחם, אך כאלה אינם נמצאים.
יתר על כן, צודק ארדינסט בטענו (מכתבו לוועדה, סעיף 51 וכן פרוטוקול המשפט עמ' 60 שורה 15) שהעדה מוסרת רק על אדם אחד שראתה הריגתו לפי הלשנת רעולי הפנים [קלטת 20 א 934, תמליל עמ' 10 סוף] ואינה מוכנה לדבר על אחרים, שאולי היו אך היא לא ראתה. טענתו של תדי במשפט (פרוטוקול המשפט עמ' 60 שורה 16) לפיה "זה לא המקום היחידי שזה מופיע, יש פה ציטוט ארוך אבל הוא לא עשוי מחתיכה אחת, אלא יש פה ציטוטים ממנה לאורך חלק גדול של הראיון", אינה מוצאת אישור ברשימותיו על גבי שני העמודים שרשם לראיון.
על הבהרותיו של תדי ויחסנו אליהן, ר' גוף הדו"ח פרק ב' א' 1.
2. אמירות שלא איתרנו בקלטת, בתמליל או ברשימות תדי:
א. עמ' 141 בתיזה, פיסקה ראשונה: "עד היום אינני מבינה מה רצו היהודים מטנטורה". דומה לו במידת מה תשובתה לשאלת תדי "האם בטנטורה עשו משהו או השתתפו במשהו?" (קלטת 20 ב 19, ר' תמליל עמ' 12 לקראת הסוף), שעליה היא עונה: "לא, תושבי טנטורה לא השתתפו בדבר".
ב. עמ' 141 בתיזה, פיסקה שנייה: "נכון הדבר שהיהודים רצו שניכנע בפניהם". ברשימותיו מופיע רק (עמ' 2 למעלה) "היהודים רצו שהכפר ייכנע".
ג. עמ' 141 בתיזה, פיסקה שלישית: "וכשזונו משם ערכו עלינו חיפוש גופני מדוקדק".
3. ניסוח דברים בתיזה המוצג כציטוט דברי נגייה, אך למעשה הוא שונה מדברי המרואיינת, ניתן להדגים באמירות מהפיסקה הרביעית של ציטוטיו הנפרסת על פני עמ' 141-142 של התיזה:
א. התיזה: "ראיתי מה שעשו לסלים אבו-שוקור: מישהו הצביע עליו והלשין..."
זהו עיבוד של תדי למה שבתמליל תורגם (עמ' 10 למעלה) "ראיתי גם שכפתו אחד הבחורים ששמו סלים אבו שכר והרגו אותו..."
יש לשים לב שהעיבוד בתיזה אינו העתקת מה שכתב ברשימותיו, אלא עיבודם. ברשימות כתב "סלים אבו שוקור קשרו אותו עם המעיל..." (עמ' 1, שורה 8 מהסוף).
ב. התיזה: "את המקרה של בהיה צבאע' שנאנסה על ידי החיילים אני זוכרת" (תחתית עמ' 141).
נוסח זה שונה בהרבה ממה שכתב תדי ברשימותיו באמצע עמ' 1: "לא ראיתי אבל ידעתי על בהיה סבאע'. אנשים דיברו אבל לא ראיתי". בתמליל (עמ' 9 שורה 26) שואל תדי "מה שמעת על הסיפור של הבחורה הזו?" ונגייה עונה "שמעתי שלקחו אותה והחזירו אותה ואיני יודעת לכמה זמן. מה עשו לא איני יודעת".
4. עריכת יסודות נפרדים בראיון והצגתם כציטט אחד:
דוגמה ממחישה לנוהג זה בעבודתו של תדי היא רצף ארבע הפיסקאות מדברי נגייה המובא בעמ' 141-142. הפיסקאות מקושרות על ידי מילות קישור המצביעות על התפתחות הארגומנטציה של המרואיינת: המשפט "וכאן עברה נגייה להסביר את עמדתה לגבי אחת משאלות המפתח..." מקשר פיסקה שניה לראשונה, המילים "וממשיכה נגייה" מופיעות בין הפיסקה השניה לשלישית, ו"ולשאר דברי נגייה" בין הפיסקה השלישית לרביעית.
בדיקת מיקום הפיסקאות במסגרת הראיון מלמדת שסדר הופעתן שונה בתכלית. חלקים מהפיסקה השלישית קודמים לכל השאר, ובהמשכם חלקים מהפיסקה הרביעית. הפיסקה הראשונה היא

הבאה, והפיסקה השנייה, שלא ממש זיהינו בראיון (ר' 2א לעיל), אך אולי מקומה אחרון. יודגש גם כי כל פסקה אינה משקפת בהכרח הופעה רציפה או עוקבת של המשפטים במהלך הראיון, כפי שהדבר משתקף בקלטות ובתמליל שהגיש ארדינסט.

תימצות ממצאים:

המשפט המייחס הריגה בבית הקברות אינו מאותר בהקלטת הראיון, רק "נלקחו", אך אפשרי שהדברים אמנם נאמרו ומסיבה טכנית לא נשמרו בהקלטה.

חומר בנדון:

1. הקלטות דבריו (קלטת 14 ב 1108-771; קלטת 15 א 190-730)
2. עמודי התיזה 153, 154, 156
3. רשימות תדי עליו (5 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (ד), סעיפים 44-48 "ייחוס מגמתי וזדוני... כלל לא נאמרו" פרוטוקול המשפט עמ' 50-51
5. תמליל ראיון מ-97. 3. 13 שהכינה חברה שאת שירותיה שכרה האוניברסיטה

הקלטות הרלוונטיות:

1. קלטת 14 ב 1108-771
2. קלטת 15 א 188-001

ניתוח ממצאים:

1. בתיזה עמ' 154 מצוין כי הקריאו שמות של אנשים וכל אחד שהקריאו בשמו הלך הצדה. אח"כ לקחו אותם לבית הקברות ושם ירו בהם.
2. ברשימות תדי, עמ' 1 למטה: "באו עם רשימת שמות מוכנה הקריאו שמות וכל שם שקראו הלך הצדה לקחו אותם לבית הקברות וירו בהם שם בערך 10 אנשים לקחו לבית הקברות ויותר נהרגו במלחמה".
3. מצב הקלטת ומה ניתן ללמוד ממנו:
כאמור, אין בקלטת, במקום המתאים לאותו שלב בראיון המשתקף ברשימות, זכר למשפט "ושם ירו בהם".
מצאנו בקלטת בעיות קול נחלש (מ-14 ב 785) ואח"כ מהירות טיפ מוגברת (מ-14 ב 964). בקטע 14 ב 989 יש הפסקה של מספר שניות וקפיצה, עם התחדשות ההקלטה ב-14 ב 996, לפרטים אודות צבי שצמן מבנימינה, המופיע ברשימות תדי בעמ' 2.
תדי נשמע בקלטת מעיר (14 ב 999) "אוהה, כל הזמן עוצר. אני לא יודע למה" (אין לכך ביטוי בתימלול ארדינסט).
סביר איפוא, כפי ששיער תדי במשפט (עמ' 50 למטה), כי הקטע נכלל במקום בו עצר הטייפ לזמן ממושך, אף שלנו נדמה מההאזנה כי ההפסקה בת שניות ספורות.
במקום אחר תדי מציין לקיחת הבחורים לבית הקברות והעד מאשר. מקום הקטע בראיון מופיע בתמליל הקלטת השנייה (15א), בעמ' 4 של התמליל השני. איתרנו אותו בקלטת [קלטת 15 א 081], וברשימות תדי בעמ' 2 שורה תחתונה. ברור שם כי השניים מתייחסים למשהו שכבר נאמר קודם. לאור זאת מה שהצגנו קודם כסביר, שאכן שמע תדי את שרשם ברשימותיו, מקבל חיזוק נוסף.

- א. בחינת שאלת קיום מניפולטיביות של תדי בשימוש בעדותה. דבריה (הסובייקטיביים) הובאו מהימנה, אך מהם הוסקה מסקנה לגבי העובדות, מבלי להתחשב בסובייקטיביות שלהם.
- ב. קיום אמירות מצוטטות בתיזה שלא איתרנו בקלטת. חשיבותן משנית.
- ג. עיבוד החומר בדרך קיבוץ חומר ממקומות שונים והצגתו כציטט אחד.

חומר בנדון:

1. הקלטת דבריו (קלטת 23 ב 744-1113+24 א 287-001)
  2. עמודי התיזה 139
  3. רשימות תדי עליו (4 עמודים)
  4. מסמכי ארדינסט עליה: מכתבו לוועדה (יב), סעיפים 106-102 "הערה מגמתית" פרוטוקול המשפט עמ' 54-55
- נספחים, נספח יב עמ' 139 בתיזה+תמליל (ממוספרים כעמ' 1-10 לקלטת 23 ב ועמ' 1-3 לקלטת 24 א)

ניתוח מפורט:

הבנה נטולת מגמתיות של תדי, בניגוד לנטען כנגדו

בתיזה, בעמ' 139 למטה, מסיק תדי כי אמירת המרואיינת ש"לא ראתה את השניים הללו (הכוונה לשני חיילים תימניים בין הכובשים) יורים מלמדת, ככל הנראה כי התופעה של חיילים שאינם יורים היתה מיוחדת במינה באותו יום, הזכור לה עד עצם היום הזה כנורא ביותר בחייה.

להלן הקטע בתיזה:

מיד לאחר הכיבוש התפרשו החיילים בכל רחבי הכפר כדי לחפש חיילים עיראקים או סורים, וגם שאלו אותנו, התושבים, איפה אפשר למצוא אותם; אבל לא היה בכפר אף חייל זר. בין החיילים היו הרבה תימניים ולפחות שניים מהם זיהיתי לאחר כמה זמן, כשהלכתי לעבוד בזכרון-יעקב וכשהוא שאל אותי אם אני מכירה אותו עניתי שכן, ובאמת זכרתי אותו, שהוא, ועוד אחד הגישו לנו מים לשתות. בטנטורה היו הרבה בארות והיו גם, כבר אז, מים זורמים בכמה וכמה חצרות. השניים האלה - לא ראיתי אותם יורים על אנשים.

לפי ביקורת ארדינסט אינטרפרטציית תדי לקטע אינה מתחייבת מן הטקסט והיא מגמתית. תדי קבע באינטרפרטציה שלו כי רשידה מציינת במיוחד שלא ראתה את השניים יורים. מאחר שארדינסט לא גילה סיבה למילה "במיוחד", שכן לדעתו המרואיינת רק השיבה על שאלת המתורגמן "הוא (הבהרתנו: הכוונה לתדי המתשאל) מתכוון האם ראית אותם כשהרגו מישהו מן הגברים?", רואה ארדינסט בחומרה מיוחדת נקיטת גישה מגמתית זו.

התייחסותנו למחלוקת לגבי האינטרפרטציה קשורה, כמובן, בבחינת ההצדקה בייחוס מגמתיות לתדי בכל מקרה רלוונטי כגון דא. להלן ניתוחנו:

א. השוואת התמליל (והקלטת) לציטוט תדי בתיזה (עמ' 139 למטה):

תדי מציג בתיזה בקצרה את דברי רשידה, המתאימים למופיע ברשימותיו, כולל ההערה על מים בבארות וכו', שאין לה זכר בהקלטה. הוא מציג את דבריה בנוסח אישי, שלא כפי שהופיעו בהקלטה. הוא מסב את דבריו שברשימות, למשל "ורשידה זיהתה 2 מזכרון לאחר זמן, כשהלכה לעבוד בזכרון..." , הופך בתיזה ל"ולפחות שניים מהם זיהיתי לאחר כמה זמן, כשהלכתי לעבוד בזכרון-יעקב...".

סיגנון הדברים שרשם תדי ברשימותיו לכדי דיבור חי בניסוח התיזה מתרחק, איפוא, עוד יותר מהנוסח המקורי של דברי הראיון, אף כי התכנים לא שונו במקרה זה.

ב. עמדנו בשאלת מגמתיות תדי בפירוש עדות המרואיינת:

טועה עו"ד ארדינסט בהניחו כי דברי המרואיינת ניתנים להתפרש אחרת מהבנת תדי. בראשית חלק זה של הראיון נסב הדיון על בדיקת האפשרות שצבא זר שהה בכפר. רשידה הכחישה זאת נמרצות (תחתית עמ' 4 של התמליל) וציינה, עם זאת, כי החיילים תפסו צעירים בכפר ושאלו אם הם סורים, והרגו צעירים אלה (מעט קודם, בעמ' 4, הדגישה כי היהודים הגיעו בלילה והרגו את הגברים). מיד בהמשך (12,5) היא מציינת שתופסי הצעירים (וניתן להבין, הורגיהם) הם יהודים תימניים. מיד היא עוברת לאנקדוטה על שני התימנים שנתנו מים לילדים ביום הגירוש ומוסיפה כי הכירה אחד שנתקלה בו לאחר שנים בשהותה בזכרון. תדי ניסה להבין אם אלה שסיפרה אודותם באנקדוטה זהים לאלה שהזכירה מעט קודם לכן כהורגי הצעירים. גם מלווה-עוזרו מבין שזו כוונתו מבלי שנראה כי תדי הסביר לו זאת, דהיינו, שחשיבה כזו הייתה בגדר האפשרי, גם אם העוזר עצמו לא הבין כך. כאן יוצאת רשידה להגנת השניים שלפחות "לא ראתה במו עיניהם את הרגו". בהחלט מתקבל על הדעת שהכללותיה המצוינות לפני כן היו בגדר העמדת הרג רב באוכלוסייה ומבצעי הרג רבים בין החיילים.

עם זאת, אופן הבנתו של תדי כאילו דבריה (הסובייקטיביים והפולמיים) משקפים מציאות, וכתוצאה מכך ניסוחו "עולה המסקנה כי... התופעה של חיילים שאינם יורים היתה מיוחדת במינה באותו יום..." , אכן בעייתי בעינינו.

- א. אמירת מרואיין ("פה בטנטורה הרגו ערבים") חסרת כיסוי בהקלטות הראיון, אך היא אפשרית לאור קיום מקומות בתמליל ארדינסט הנותנים בסיס כלשהו לאפשרות שאמבר אמנם מאשר ההרג (לאחר כניעה), לא בהכרח במקום הנדון.
- ב. אמירה אחרת, ("התמונה שנחרתה בזכרוני היא של הגברים בבית הקברות! ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים!") לא אותרה במקורות הראיון.
- ג. ניסוח מחדד של תדי, אך כללית קרוב לנוסח שבהקלטה.
- ד. מכלול אמירות של המרואיין שלא הוכנסו לעבודה וסותרות את שמייחס תדי לעד כי אישר קיום הרג המוני (לאחר הקרבות).

חומר בנדון:

1. הקלטות דבריו (קלטת 1א 1112-001; 1ב 1112-001; 2א 001-)
2. עמודי התיזה 136-137
3. רשימות תדי עליו (6 עמודים)
4. מסמכי ארדינסט עליו: מכתבו לוועדה (ז), סעיפים 59-70 "מצטט באופן כוזב, הופך לחלוטין" פרוטוקול המשפט עמ' 52-53
נספחים, נספח ז עמ' התיזה 136; תמלול ראיון בן 75 עמודים.

הקלטות הרלוונטיות:

1. קלטת 1א 1112-001; 1ב 1112-001
2. קלטת 2א 001-

ניתוח נתונים:

האם השמיע אמבר בראיון את המשפט "פה בטנטורה רצחו ערבים"

1. בתיזה עמ' 136 מייחס תדי לשלמה אמבר אמירה "פה בטנטורה רצחו ערבים". משפט זה אינו נשמע בקלטות, כשם שאינו קיים בתמליל ארדינסט.
האמירה מופיעה בתחתית עמ' 2 של הרשימות.
מיקומו של הקטע שבו צפוי היה משפט זה להישמע בקלטת הוא להשערתנו, בסיוע רשימות תדי ותמליל ארדינסט, קלטת 1א 458. מקום זה עוסק בפעם הראשונה בשאלת הריגת שבויים על ידי הגרמנים (מקומו בתמליל ארדינסט עמ' 17 למעלה, המקום השני מתומלל בתחתית עמ' 19).
בנקודה זו של ההקלטה, מיד לאחר איזכור השבוי בן-אהרון, נשמעת קטיעת הקלטה. לא ברור אם היא הייתה בהקלטה המקורית ואם כן, מה היה משכה. בתמליל ארדינסט נשמע מיד לאחר מכן תדי קורא מתוך הספר שהציג לו אמבר מעט קודם לכן, ויש להניח כי ההפסקה לא קטעה חלק משמעותי מהראיון. איזכור קטיעת ההקלטה מופיע בהסברי תדי במשפט (פרוטוקול, עמ' 52 שורה 26).
נקודה משמעותית שנתנו דעתנו עליה היא כי כמה משפטים לאחר מכן נשמע אמבר אומר משפט בלתי ברור לגמרי, שלא תועתק ברשימות ארדינסט. באמצע עמ' 17, נראה כאילו מנסה תדי ללמד את אמבר כי הספר של בני מוריס אינו מזכיר מקרי הרג בכפר, כנראה בשלב שלאחר הלחימה. אמבר מתפלא ותדי שואל "אולי אתה קראת מהרהורי זכרון?". מה שתרגם המתמלל כאן היה תשובה "לא" של אמבר. למעשה, נשמע משפט שלילי לא ברור, ובעקבותיו משפט נוסף שאומר אמבר, שכלל שהצלחנו לפענחו הוא "פה הרגו את כל הכפרי" (תדי, שנתבקש להתייחס, שומע "הרי לא הרגו את כל הכפרי"). הדברים נאמרים בקול נמוך מאד, ותדי שואל ספק בפליאה ספק באי הבנת מה שמע "סליחה!?" כאן משתרת דומיה בין השניים ובעקבותיה שואל תדי את הדברים הבאים המתומללים "בוא נשאל ככה, מה אתה זוכר שקראת (המתמלל כתב בטעות: שקרה) לעומת מה שאתה זוכר שהיה" וכו'.
משפט זה שזיהינו ושאינו מתומלל מעניק קונטקסט וחיזוק לאמירה שייחס תדי לאמבר ברשימות ובתיזה.
ניתן לתהות, איך ייתכן לייחס לשלמה אמבר אמירה זו, כשבהמשך ההקלטה הוא נשמע מתכחש לה (ר' עמ' 18 למעלה בתמליל ארדינסט). ממה שהבאנו לעיל כדברים ששמענו מעט טרם הכחשה זו, ומעצם הצטברות אמירות נוספות של אמבר לאורך הראיון שבהן העיד על ידיעה שלו על קיום הרג שבויים, ניתן להשתכנע כי במקום זה, כמו גם באחרים, היו הכחשותיו של אמבר בגדר מה שיש להסתיר מהרשמקול, או התלבטות אם למסור פרטי מידע כאלה למראיין.
להלן לקט אמירות מתוך רשימות תדי, שניתן לאתר מקורן בראיון באמצעות תימלול ארדינסט, שבהן רומז אמבר על התנהגות חריגה של חיילים בסוגיית הרג שבויים:
א. בעמ' 2 באמצע "נתקלתי שם בדברים... בוא נעבור הלאה".
ב. הציון המפורש שבו אנו דנים מופיע בתחתית עמ' 2.
ג. עמ' 3 למעלה "פרשתי מן המקום כשראיתי שהורגים ולכן אין לי מושג לגבי הכמות".
ד. עמ' 3 למטה, לפי פרשנות תדי (ובניגוד לפרשנות חלק מחברי הוועדה) "לא חושב שהיו לנו הרבה קרבנות שם כדי שיצאו כלבי טרף להשביע את רעבונם".
ה. עמ' 4 שורה עליונה "זה היה דבר יוצא דופן באופן מוחלט חד משמעית" הממשיך את האמירה הקודמת נראה כמחזק עמדת תדי ששלמה אמבר רומז שם על טבח.
ו. עמ' 4 לקראת האמצע "ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים" (הגם שהוא שונה מהותית ממה שהשמיע אמבר בראיון, ר' דיון בגוף הדו"ח).
ז. עמ' 6 אמצע "כשנכנסתי עם מיפקדת הגדוד לכפר כבר היה הכל שקט בערך ב-10:00 לפנה"צ.

ברור לכן שהרצח בוצע כשמפקדת הגדוד היתה בכפר" (חלק מהאמירה היא של תדי!).
ח. עמ' 6 אחרי האמצע: "לא ייתכן שמעשה ההרג בבית הקברות נעשה בלי שהמג"ד ידע מן הענין, מתוקף הכרת נוהל הדברים שבצבא".

ציטוטים ללא בסיס במקורותיו

בעמ' 137 של התיזה שורה 4, במסגרת ציטוט דברי אמבר, מופיעים שני משפטים שתדי מתח תחתם, באופן חריג למדי, קווים: "התמונה שנחרתה בזכרוני היא של הגברים בבית הקברות! ראיתי שם הרבה אנשים נהרגים!" המשפט הבא, בשורה הבאה הוא "פרשתי מן המקום כשראיתי שהורגים והורגים והורגים. לכן אין לי מושג כמה בדיוק נהרגו שם".

המשפט השני שבשורה 4 אינו מאותר בתימלול הקלטת, אלא רק ברשימות תדי (עמ' 3). המשפט שבשורה הבאה מאותר בצורה קרובה בעמ' 3 אמצע של הרשימות ("פרשתי מן המקום כשראיתי שהורגים [פעם אחת ולא שלוש פעמים "הורגים" שבתיה! - הערתנו] ולכן אין לי מושג לגבי הכמות") ומקביל למשפט זה בעמ' 21 של תמליל ארדינסט. אין במשפטים הקודמים זכר למשהו שבשני המשפטים שבשורה 4 של עמ' 137 בתיזה שציטטתים לעיל, וכן אף במקומות אחרים ברשימות תדי.